

รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา

ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา

ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สัญญารับทุนเลขที่ PDG 01/044/2540
31 กรกฎาคม 2541

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชื่อเรื่อง "ภาพรวมองค์ความรู้ไทศึกษา" (ชุดโครงการประเมินสถานภาพ
ไทศึกษา)

ชื่อผู้ประสานงานและผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ
(ล.ทองคำ)

สถาบัน สถาบันไทยศึกษา และ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินสถานภาพไทศึกษาโดยใช้วิธีการประมวล วิเคราะห์
และสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา
ชุดโครงการวิจัยในอนาคต

วิธีการวิจัย ก่อนดำเนินโครงการได้มีการประชุมระดมความคิด 4 ครั้ง ได้หัวข้อการ
ประเมิน 11 หัวข้อ มีนักวิชาการจากสถาบันต่างๆ รับผิดชอบโครงการย่อย
ดังต่อไปนี้

- การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (ดร.อานันท์
กาญจนพันธุ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
- คติชาวบ้านและวรรณกรรม (ดร.ศิริพร ณ กลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม (ดร.นฤมล วิทยุระนันท์ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย)
- สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม (ศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์
มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ระบบการเมืองการปกครอง (ดร.สุภางค์ จันทวานิช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศ (ดร.จาริต ดิงศภักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ภาษาและภาษาศาสตร์ 1 (ดร.สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
- ภาษาและภาษาศาสตร์ 2 (ดร.นันทนา รณเกียรติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
- โบราณคดี (ดร.รัศมี ชูทรงเดช มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ประวัติศาสตร์ (ดร.รัตนพร เศรษฐกุล มหาวิทยาลัยพายัพ)
- กำเนิดไท (คุณวิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

เมื่อผู้รับผิดชอบโครงการย่อยประเมินสถานภาพไทศึกษาแต่ละด้านเสร็จ
แล้ว ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ(ล.ทองคำ) ผู้ประสานงานใช้ร่างผลการประเมินของ
11 โครงการ ประกอบกับรายงานการประชุมระดมความคิด และสรุปผลรายงานความ
ก้าวหน้า 3 ครั้ง เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทศึกษา
จัดทำรายงานผลการวิจัยพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางสำหรับการวางแผนการวิจัยในอนาคต

ระยะเวลา 1 มิถุนายน 2540 - 31 กรกฎาคม 2541 (1 ปี 2 เดือน)

ผลการวิจัย การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้เกิดความสนใจเรื่องของคนไทในฐานะที่เป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ปะปนกับชนพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆ ในประเทศพม่า อินเดีย จีน ลาว และเวียดนาม มีการส่งนายทหาร หมอสอนศาสนา และนักวิชาการเข้ามาสำรวจบริเวณต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุผลทางด้านการเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจการค้าเป็นหลัก การศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นเพียงผลพลอยได้ หลังจากได้รับอิสรภาพหลายประเทศได้หันไปคบค้ากับประเทศสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เมื่อสงครามอินโดจีน (สงครามเวียดนาม) ยุติลง วัฒนธรรมชุมชนได้รับความสนใจและศึกษาค้นคว้ามากขึ้นเป็นลำดับ ประเทศไทยมีความสนใจเรื่องไทศึกษา มาเรื่อยๆ กระแสความสนใจเรื่องไทศึกษาได้เกิดความเคลื่อนไหวเป็นอย่างมากในทศวรรษที่ผ่านมา (2530-2540) พลังผลักดันที่สำคัญที่สุดคือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ด้วยนโยบายโดยนัยของ สวช. การศึกษาเรื่องไทจึงจำกัดขอบเขตอยู่เพียงกลุ่มชาติพันธุ์ไทประมาณ 9 กลุ่ม ได้แก่ ไทวน ไทจีน ไทเหนือ ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทอาหม ไทดำ-ไทขาว ลาว และจ้วง กลุ่มชาติพันธุ์ไทเหล่านี้เคยมีรัฐหรืออาณาจักรเป็นของตนเองและมีอักษรใช้บันทึกเรื่องราวของตน เท่าที่สำรวจพบมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทประมาณ 70 กว่ากลุ่ม

การเปิดสอนหลักสูตรบัณฑิตศึกษาระดับมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือและภาคอีสานช่วยให้มีผลการศึกษาวิจัยเรื่องไทเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก การประชุมไทยศึกษานานาชาติ 6 ครั้ง ก็มีส่วนทำให้ไทศึกษาได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

ผลงานการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ที่ทำโดยนักวิชาการไทยและนักวิชาการท้องถิ่นมีลักษณะ เป็นงานรวบรวมข้อมูลและพรรณนาข้อค้นพบ ผลงานที่เริ่มด้วยโจทย์หรือประเด็นปัญหาและพยายามหาหลักฐานมาพิสูจน์เพื่อให้ได้คำตอบโดยมีแนวคิดทฤษฎีรองรับ ยังมีเป็นจำนวนน้อยและมักจะเป็นผลงานของนักวิชาการชาวตะวันตก นักวิชาการที่สนใจศึกษาวิจัยเรื่องไทแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 : ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา คติชนวิทยา ภาษา และวรรณคดี กลุ่มนี้เป็นกระแสหลักของไทศึกษา ถ้าใช้กรอบความคิดในการศึกษาวิจัยเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งกลุ่มที่ 1 นี้ออกเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการแนวจารีตและนักวิจัยสมัครเล่น นักประวัติศาสตร์ นักคติชนวิทยา นักภาษาและวรรณคดี ที่ศึกษาเรื่องของคนไทกลุ่มต่างๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบเพื่อหาลักษณะเด่นของไท และนักมานุษยวิทยาที่เชื่อแนวคิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แผ่นดินใหญ่ กลุ่มย่อยนี้ไม่เชื่อว่าจะมีภาษาและวัฒนธรรมไทบริสุทธิ์

กลุ่มที่ 2 : โบราณคดี กลุ่มนี้ไม่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องไทโดยตรง เพียงแต่นำความรู้เกี่ยวกับโครงกระดูกและโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในเขตต่างๆ มาช่วยวิเคราะห์ตีความเรื่องไทเท่านั้น

กลุ่มที่ 3 : ภาษาศาสตร์ กลุ่มนี้ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภาษาไท(ไท-กะได) แนวภาษาศาสตร์อย่างเอกเทศ มีการศึกษาวิจัยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทถึง 47 ภาษา ด้วยธรรมชาติของศาสตร์จึงไม่ได้อยู่ในกระแสหลักของไทศึกษาในประเทศไทย

กลุ่มที่ 4 : สถาบันกรรมการ-ศิลปกรรม-หัตถกรรม ผลการศึกษาวิจัยของนักวิชาการในกลุ่มนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา และมีประโยชน์ต่อวงการธุรกิจอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ฯลฯ

บทสรุป-สังเคราะห์-ข้อเสนอแนะ องค์ความรู้เรื่องไทศึกษาในแต่ละด้านไม่เท่าเทียมกัน เมื่อนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันมารวมต่อกันเป็นภาพ จะได้ภาพที่เวิ้งว้างและลางเลือน นักวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ ที่สนใจเรื่องไทศึกษา ไม่ว่าจะเป็นสายวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ควรจะต้องร่วมมือกันศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้ได้ภาพไทที่ชัดเจนและใกล้เคียงความเป็นจริงยิ่งขึ้น

การเตรียมความพร้อมเพื่อการศึกษาวิจัยเรื่องไทอย่างลุ่มลึกในอนาคต อาจดำเนินการดังนี้

- จัดอบรมไทศึกษาแบบเข้มทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อสร้างนักวิจัยไทศึกษา
- สร้างชุดโครงการวิจัยไทศึกษาขนาดใหญ่ที่เป็นเครือข่ายของหลายโครงการหรือหลายชุดโครงการ โดยเลือกหัวข้อวิจัยที่สามารถดำเนินการได้ในลักษณะสหวิทยาการ
- จัดตั้งอาศรมความคิด (forum) เป็นหน่วยกลางสำหรับเชื่อมโยงเครือข่ายการวิจัย

ประเด็นปัญหาหรือคำถามที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการแสวงหาคำตอบ ตัวอย่างเช่น

- โครงกระดูกในแผ่นดินไทยมิใช่โครงกระดูกคนไท
- การกระจายของคน สัตว์ และพืชช่วยไขปริศนากำเนิดไทได้
- ทำไมคนไท ญาติ และเพื่อน จึงต้องกำเนิดมาจากน้ำเต้า
- ใครเป็นเจ้าของเรือนใต้ถุนสูงและเรือนกาแล
- ผี ไช้ และกระดูกไก่ เป็นของไทเท่านั้นหรือ
- ภาษาไทเป็นภาษาที่ถูกสร้างเพื่อการสื่อสารในอดีต
- อัญเชิญผีดี(ผีฟ้า) มาปราบผีร้าย(เอดส์ ยาเสพติด คอรัปชั่น) ในสังคมไทยไม่ใช่เรื่องงมงาย

เนื่องจากไทศึกษามิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายหรือปากท้อง มิใช่ความจำเป็นพื้นฐานหรือเรื่องวิกฤตระดับชาติ หากเป็นแต่เพียงความพอใจและภูมิใจของคนจำนวนหนึ่ง การจัดลำดับตามความจำเป็นเร่งด่วนจึงเป็นเรื่องยาก นักวิชาการกลุ่มใดมีความสนใจที่แท้จริงและมีความพร้อมที่จะอุทิศเวลาให้กับไทศึกษา แหล่งเงินทุนก็ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มนั้นก่อน

การวิจัยเรื่องไทเป็นวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาน่าจะได้รับการสนับสนุนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ เป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะงานวิจัยเกี่ยวกับไทศึกษาในประเทศไทยก็ทำโดยนิสิตนักศึกษายู่แล้ว แต่ควรมีข้อสรุปผลการวิจัยในลักษณะบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษความยาวไม่เกิน 20 หน้า จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชุดรวมบทความวิจัยไทศึกษา ในส่วนนี้ถ้านิสิตนักศึกษาไม่สามารถทำได้เอง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยอาจขอความร่วมมือจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Executive Summary

Title "The State of Tai Studies: An Overview"

Coordinator and researcher Dr. Theraphan Luangthongkum (L-Thongkum)

Institution Thai Studies Institute and Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Funding agency The Thailand Research Fund (TRF)

Objectives To analyze and synthesize the critical reviews on eleven topics done by a Tai Studies research team intended for planning future research programmes on Tai Studies.

Methodology Four brainstorming sessions were organized. Eleven topics to be critically reviewed were selected and each commissioned as follows:

- Inter-ethnic relations and cultural exchanges (Dr. Anan Ganjanapan, Chiangmai University)
- Folklore and literature (Dr. Siraporn Nathalang, Chulalongkorn University)
- Beliefs and rituals (Dr. Narumon Hinshiranan, Chulalongkorn University)
- Architecture, art and crafts (Prof. Onsiri Panin, Silapakorn University)
- Political systems (Dr. Supang Chantavanich, Chulalongkorn University)
- Economy and ecology (Dr. Charit Tingsabadh, Chulalongkorn University)
- Language and linguistics 1 (Dr. Somphong Witayasakpan, Chiangmai University)
- Language and linguistics 2 (Dr. Nantana Ronnakiet, Thammasart University)
- Archaeology (Dr. Rasmi Shoocongdej, Silapakorn University)
- History (Dr. Ratanaporn Sethakul, Phayap University)
- Origin of the Tai (Miss Vilailuck Mekaratana, Thammasart University)

The final reports of the eleven sub-projects, the minutes of the four brainstorming sessions, and the three progress reports were analyzed and synthesized by Theraphan Luangthongkum (L-Thongkum), the project co-ordinator. This report contains an overview of the state of Tai studies from past to present and recommendations for future research planning.

Research period 1 June 1997-31 July 1998 (1 year and 2 months)

Research results Due to colonialism, westerners especially the English and French began to pay attention to the Tai who were interspersed among the other ethnic groups of Burma, India, China, Laos and Vietnam in the middle of the nineteenth century. To learn about the geography and demography of the new territories, military officers, missionaries, and scholars were sent to explore Southeast Asian regions. Their primary concerns were politics and economics; history and culture were only by products. When independence was obtained, many countries joined the socialist and communist regimes. After the termination of the second Indo-China war (Vietnam War), more attention has been paid to the cultures of indigenous ethnic groups. Tourism has become popular as a means of drawing money from abroad to help develop the countries. Thai people have been interested in Tai studies for a long time; however, a boom period for tourism in the Southeast Asian zone has led to serious investigation and research on languages and cultures of the Tai ethnic groups during the last decade (1987-1997). In Thailand, the Office of the National Culture Commission (ONCC) has provided momentum. Eventhough there are about seventy Tai ethnic groups, due to the ONCC policy, only 9 of them have been studied seriously by Thai academicians: Tai Yuan, Tai Khuen, Tai Nuea, Tai Lue, Tai Yai, Tai Ahom, Tai Dam-Tai Khao, Lao and Zhuang. These Tai ethnic groups used to have states or kingdoms and traditional writing systems of their own in the past.

The M.A. programmes on Thai Studies offered in Thai universities, especially in the North and Northeast, and the six International Conferences on Thai Studies have helped increase the interest in Tai studies both at national and international levels.

Most of the research done by Thai and local academicians are data-oriented and descriptive; problem-based types of research are rare. Those who are interested in doing research on Tai studies can be divided into four major groups, as follows:

Group 1: historians, sociologists, anthropologists, folklorists, and language specialists; they are the mainstream. Based on their frameworks, this group of researchers can be divided into three sub-groups: 1) traditional amateur researchers; 2) historians, folklorists and language specialists who have tried to draw the "Tai essence" from their comparison of the histories and cultures of different Tai ethnic groups; and 3) anthropologists who believe in inter-ethnic relations in mainland Southeast Asia and reject the idea of "pure" Tai languages and cultures.

Group 2: archaeologists; Tai studies may be regarded as a by-product of their archaeological studies, i.e., an attempt to relate their findings, such as skeletal remains and artifacts to the homeland and migration patterns of the Tai.

Group 3: linguists; Tai linguistics has been studied for several decades. About forty-seven Tai (Tai-Kadai) languages were surveyed and/or analyzed. However, the linguistic study of Tai languages has never been regarded as part of the Tai studies mainstream in Thailand, and quite often has been attacked by members of the third sub-group of Group 1 (inter-ethnic relations proponents).

Group 4: architects, art and craft specialists; their research work is useful for industrial business, tourism, conservation and development planning.

Conclusion and recommendation

The present state of Tai studies may be viewed as an incomplete and unclear jigsaw. Scholars in different disciplines, i.e., sciences, social sciences and humanities, should join their efforts to do more research on Tai studies, so that we can have a clearer picture in the near future.

To promote Tai studies, a national programme at a macro-level should be launched. This programme should be composed of:

- **Training:** Tai Studies intensive course(s) for junior researchers from any disciplines who are interested in Tai studies;
- **Research:** large-scale interdisciplinary research projects or programmes;
- **"Market Place" Forums:** the linkage, review, and networking of Tai studies academics.

More problem-based research topics should be encouraged; for example,

- Skeletons found in the Thai ground are not Tai skeletons.
- Distribution of peoples, animals, and plants are good clues to the origin of the Tai.
- Why do the Tai, their relatives, and friends believe they have sprung out of a gourd?
- Who are the owners of stilt houses and "galae" houses?
- Spirits, eggs, and chicken bones do not belong exclusively to Tai culture.
- Tai was a pidgin language of Mainland Southeast Asia in the past.
- Inviting good spirits (phi-fa) to conquer evil spirits (AIDS, narcotic drugs, corruption) is not nonsense, etc.

It is very difficult to set priorities for research topics in Tai studies because by nature Tai studies do not directly contribute to solving national problems nor of themselves promote national development. Tai studies must be viewed as have intrinsic value. Funding agencies should sponsor any group of reseachers who has sincere interests, and who are ready to commit themselves to Tai studies.

Since most of the research in Tai studies have been done by graduate students as their theses and dissertations, the funding agencies might as well consider this fact and try to help support them. However, the summaries of their findings should be written as papers both in Thai and English, about twenty pages, submitted for publication in a series *Collection of Papers on Tai Studies*. If the students are unable to manage by themselves, there can be formal requests from the funding agencies for advisors' assistance. Tai cultures and languages are a part of our national inheritance and a key element in our national pride and individual pleasure.

บทคัดย่อ
ภาพรวมองค์ความรู้ไทศึกษา
ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ
สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการสำรวจได้พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ไทประมาณ 70 กว่ากลุ่ม อย่างไรก็ตามมีเพียง 9 กลุ่มเท่านั้นที่นักวิชาการไทยให้ความสนใจและศึกษาอย่างจริงจัง ได้แก่ ไทยวน ไทชิน ไทเหนือ ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทอาหม ไทดำ-ไทขาว ลาว และจ้วง ทั้งนี้เนื่องมาจากนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ที่เน้นเรื่องชนชาติไทหรือกลุ่มคนไทที่เคยมีรัฐหรืออาณาจักร รวมทั้งมีอักษรใช้บันทึกเรื่องราวของตนเอง

ผลงานการศึกษาวิจัยที่ทำโดยนักวิชาการท้องถิ่นมักจะมีลักษณะที่เน้นการรวบรวมข้อมูลและเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนา งานวิจัยประเภทลุ่มลึกมีการพิสูจน์ประเด็นปัญหามีน้อย

นักวิชาการที่สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องไทศึกษาแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1.) กลุ่มไทศึกษากระแสหลัก (ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา คติชนวิทยา ภาษาและวรรณคดี) 2.) โบราณคดี 3.) ภาษาศาสตร์ และ 4.) สถาปัตยกรรม-ศิลปกรรม-หัตถกรรม

องค์ความรู้ไทศึกษาแต่ละด้านไม่เท่าเทียมกัน เมื่อนำความรู้ที่มีอยู่มารวมต่อกันเป็นภาพจะได้ภาพที่ไม่สมบูรณ์และฉาบฉวย หากจะมีการส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยด้านไทศึกษา ควรจัดทำเป็นโปรแกรมใหญ่ระดับชาติซึ่งมีองค์ประกอบที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังนี้ 1.) การอบรมความรู้เรื่องไทศึกษาแบบเข้มให้แก่นักวิชาการรุ่นใหม่จากสาขาวิชาต่างๆ ที่สนใจการวิจัยด้านไทศึกษา 2.) การจัดทำชุดโครงการวิจัยไทศึกษาในลักษณะสหวิทยาการ 3.) การจัดตั้งอาศรมความคิดเพื่อเป็นหน่วยกลางในการประสานงานเครือข่ายไทศึกษา

เนื่องจากไทศึกษามีใช่เรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นความตายหรือปากท้อง มิใช่ความจำเป็นพื้นฐานหรือเรื่องวิกฤตระดับชาติ หากเป็นแต่เพียงความพอใจและภูมิใจของคนจำนวนหนึ่ง การจัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วนจึงเป็นเรื่องยาก นักวิชาการกลุ่มใดมีความสนใจที่แท้จริงและมีความพร้อมที่จะอุทิศเวลาให้กับไทศึกษา แหล่งเงินทุนก็ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มนั้นก่อน

การวิจัยเรื่องไทเป็นวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาน่าจะได้รับ การสนับสนุนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ เป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะงานวิจัยเกี่ยวกับไทศึกษาในประเทศไทยก็ทำโดยนิสิตนักศึกษาอยู่แล้ว แต่ควรมีข้อสรุปผลการวิจัยในลักษณะบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษความยาวไม่เกิน 20 หน้า จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชุดรวมบทความวิจัยไทศึกษา ในส่วนนี้ถ้านิสิตนักศึกษาไม่สามารถทำเองได้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยอาจขอความร่วมมือจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ABSTRACT

The state of Tai Studies: An Overview

Theraphan Luangthongkum

Thai Studies Institute, Chulalongkorn University

According to the surveys, there are about 70 Tai ethnic groups; however, only 9 of them have been studied seriously by Thai academicians: Tai Yuan, Tai Khuen, Tai Nuea, Tai Lue, Tai Yai, Tai Ahom, Tai Dam-Tai Khao, Lao and Zhuang due to the policy of the Office of National Culture Commission. These Tai ethnic groups used to have states or kingdoms and traditional writing systems of their own.

Most of the research done by local academicians are data-oriented and descriptive; problem-based types of research are rare.

Those who are interested in doing research on Tai studies can be divided into four major groups: 1.) the mainstream (historians, sociologists, anthropologists, folklorists and language specialists); 2.) archaeologists; 3.) linguists; and 4.) architects, art and craft specialists.

The present state of Tai studies may be viewed as an incomplete and unclear jigsaw. To promote Tai studies, a national programme at a macro-level should be launched. The programme should comprise the following components: 1.) Tai Studies intensive course(s) for junior researchers from any disciplines who are interested in Tai studies; 2.) large-scale interdisciplinary research projects; and 3.) Tai Studies Forums, the networking of Tai studies academics.

It is very difficult to set priorities for research topics in Tai studies because by nature Tai studies do not directly contribute to solving national problems nor of themselves promote national development. Tai studies must be viewed as have intrinsic value. Funding agencies should sponsor any groups of researchers who have sincere interests, and who are ready to commit themselves to Tai studies.

Since most of the research in Tai studies have been done by graduate students as their theses and dissertations, the funding agencies might as well consider this fact and try to help support them. However, the summaries of their findings should be written as papers both in Thai and English, about twenty pages, submitted for publication in a series *Collection of Papers on Tai Studies*. If the students are unable to manage by themselves, there can be formal requests from the funding agencies for advisors' assistance. Tai cultures and languages are a part of our national inheritance and a key element in our national pride and individual pleasure.

สารบัญ

	หน้า
1. บทนำ	1-7
1.1 เหตุผลและความสำคัญ	1
1.2 ความเป็นมา	2
1.3 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย	4
1.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน	4
1.5 ขอบเขต	6
1.6 วิธีการ	7
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	8-16
2.1 การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยใช้ เกณฑ์ทางภาษาศาสตร์	9
2.2 คนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายกับคนไทย	10
2.3 กลุ่มชาติพันธุ์ไทยและกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรในประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน	13
3. ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษาด้านต่างๆ	16-51
3.1 การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม	17
3.2 คติชาวบ้านและวรรณกรรม	20
3.3 ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม	22
3.4 เมืองและชุมชน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม	24
3.5 ระบบการเมืองการปกครอง	30
3.6 ระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศ	34
3.7 ภาษาและภาษาศาสตร์ (1)	36
3.8 ภาษาและภาษาศาสตร์ (2)	38
3.9 โบราณคดี	43
3.10 ประวัติศาสตร์	46
3.11 กำเนิดไท	50
4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพรวมไทยศึกษา	51-67
4.1 แนวทางการวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพรวม	51
4.2 พลังผลักดันที่ก่อให้เกิดไทยศึกษาในอดีต-ปัจจุบัน	52
4.3 การรับรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ไทยของนักวิชาการไทย	56
4.4 แนวทางการศึกษาเรื่องไท	59
4.5 การรวมและการแบ่งกลุ่มการศึกษาเรื่องไท	61
4.6 วิธีการศึกษาและรูปแบบการนำเสนอผลการศึกษา	64
4.7 สรุปองค์ความรู้โดยรวม	65

5. ข้อเสนอแนะแนวทางและทิศทางการวิจัยด้านไวยากรณ์ในอนาคต	67-72
5.1 การสร้างนักวิจัยไวยากรณ์	67
5.2 แนวทางการวิจัยไวยากรณ์ในอนาคต	69
5.3 กลไกการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่าย	70
5.4 ประเด็นปัญหาและโจทย์วิจัย	70
5.5 สรุป	71
กิตติกรรมประกาศ	73
เอกสารอ้างอิง	74

ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา

ธีระพันธ์ ล. ทองคำ

1. บทนำ

1.1 เหตุผลและความสำคัญ

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา(2530-2540) การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคนไทยทั้งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากนักวิชาการไทยในสาขาวิชาต่างๆ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้การสนับสนุนในเรื่องทุนอุดหนุนการวิจัยและการจัดประชุมวิชาการรูปแบบต่างๆ ตลอดจน มีผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยออกมาใหม่เป็นจำนวนไม่น้อย เป็นการเสริมองค์ความรู้เก่าที่มีอยู่และเพิ่มความรู้ใหม่ที่น่าสนใจ มีประเด็นปัญหาให้นักวิชาการได้ถกเถียงกันเพื่อหาข้อสรุปมากยิ่งขึ้น ผลงานบางส่วนได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวางเป็นที่รู้จักและอ้างอิง แต่ยังมีผลงานอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ วิทยานิพนธ์ ฯลฯ ที่มีคุณภาพดีและมีประโยชน์ได้ถูกเก็บรักษาไว้ตามห้องสมุดของสถาบันต่างๆ โดยไม่มีการเผยแพร่ให้คนภายนอกได้ทราบและมีโอกาสใช้ประโยชน์เท่าที่ควร ส่วนเอกสารสิ่งพิมพ์เก่าและเอกสารที่เป็นภาษาต่างประเทศ มักจะอยู่ในความครอบครองเป็นสมบัติส่วนตัวของนักวิชาการแต่ละคนที่เก็บสะสมไว้ เป็นที่รู้เฉพาะคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือวงการเดียวกันเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับไทยศึกษาได้กระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ เป็นเหตุให้เกิดการศึกษาค้นคว้าที่ซ้ำซ้อนเพราะขาดการทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่ไม่ลุ่มลึก เพราะผู้วิจัยไม่ตระหนักถึงประเด็นปัญหาและโจทย์วิจัยที่ควรแสวงหาคำตอบด้วยการพิสูจน์ที่ยอมรับในทัศนบางประการ ไม่เคยมีการประเมินสถานภาพสรุปภาพรวมองค์ความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบันเพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานวิจัยด้านไทยศึกษาในอนาคต ด้วยตระหนักในปัญหาดังกล่าวมาแล้ว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้ขอความร่วมมือให้สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดประชุมระดมความคิดเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา ด้วยความหวังว่าจะส่งผลให้เกิดการทบทวนองค์ความรู้ที่มีอยู่และใช้องค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานในการก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นใจและถูกทิศทาง ข้อสรุปที่เกิดจากการประชุมระดมความคิดของนักวิชาการหลายสาขาวิชา รวม 4 ครั้ง ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2539 - พฤษภาคม 2540¹ ทำให้เกิดชุดโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา และองค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัยเอกสารนี้จะเป็นบันไดนำไปสู่ชุดโครงการวิจัยอื่นๆ ในอนาคต ที่นักวิชาการหลากหลายสาขาวิชาสามารถร่วมกันทำวิจัยตามความรู้ความชำนาญของตน อย่างมีการสอดคล้องประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการรวมพลังระดับชาติ ก้าวข้ามกำแพงสถาบันและสาขาวิชาเพื่อความรู้ความเข้าใจเรื่องของคนไทย ทั้งส่วนที่เป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ และ

¹ ดูรายละเอียดได้ในรายงานการประชุมซึ่งเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 1 ชุด และที่สถาบันไทยศึกษา 1 ชุด

ส่วนที่เป็นลักษณะอันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ปะทะสังสรรค์ และผสมผสานกลมกลืนกับกลุ่มชนอื่นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมทั้งช่วยให้ได้คำตอบที่แน่นอนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่สำหรับประเด็นปัญหาซึ่งค้างคาอยู่ในใจของนักวิชาการตลอดมา

1.2 ความเป็นมา

เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2539 ผู้ประสานงานชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ได้ไปร่วมประชุมพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยโครงการหนึ่งที่อาคารมหานครยิบซัม ถนนศรีอยุธยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) เมื่อการประชุมสิ้นสุดลง ด้วยนโยบาย "รุก" ของ สกว. ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช) ได้ขอให้ช่วยประเมินสถานภาพการศึกษาเรื่องของคนไทและกลุ่มชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมกับคนไท ที่ควรจะมีการประเมินสถานภาพไทศึกษา เพราะมีนักวิชาการเสนอโครงการขอรับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. หลายโครงการ เมื่อมีการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย(research proposal) ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่ง สกว. ขอให้ช่วยประเมินข้อเสนอโครงการ และฝ่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา(ฝ่าย 1) จะได้มีข้อมูลประกอบการพิจารณา อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประเมินและการตัดสินใจของ สกว. และเกิดความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย ผู้ประสานงาน (ต่อจากนี้ไปจะใช้ว่า ผู้เขียน) ได้รับปฏิเสธข้อเสนอของ สกว. ทันที ด้วยเหตุผล 5 ประการ ดังนี้

- ไทศึกษา(Tai studies) เป็นเรื่องสหวิทยาการ ผู้ประเมินสถานภาพถ้ามีเพียงคนเดียวคงไม่สามารถรอบรู้และทำงานได้อย่างครอบคลุมตามเจตนารมณ์ความหวังดี และความต้องการของ สกว.

- การสืบค้นและรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องใหญ่และมีปัญหามาก เพราะไม่มีแหล่งข้อมูลและหรือฐานข้อมูลเรื่องไทศึกษาที่จะสืบค้นได้อย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้เวลามากในการรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ซึ่งอยู่ในลักษณะกระจัดกระจายตามห้องสมุดของหน่วยงานต่างๆ ทั่วประเทศและในห้องสมุดส่วนตัวของผู้ที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านไทศึกษา และผลงานอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่ปรากฏในรายการเอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม แต่หาตัวจริงไม่ได้

- ผู้เขียนเป็นนักภาษาศาสตร์(linguist) หรือนักวิทยาศาสตร์ทางภาษา(language scientist) ที่ไม่ได้อยู่ในวงการไทศึกษาของประเทศไทยซึ่งมีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(สวช.) เป็นพลังขับเคลื่อน(momentum) ที่สำคัญ และก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จึงนับว่าผู้เขียนเป็นคนนอกวงการทั้งโดยศาสตร์และโดยความรู้ความสนใจที่สร้างสมมาตลอด 20 ปีแห่งการวิจัย ผู้เขียนถนัดงานวิจัยภาคสนาม(field research) มิใช่งานวิจัยเอกสาร(documentary research) และได้สนใจแต่เรื่องของคนไท หากแต่สนใจภาษา

และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เป็นชนกลุ่มน้อยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร และม้ง-เมี่ยน(ม้ว-เย้า) ด้วยเหตุนี้มุมมอง แนวทางการวิเคราะห์ตีความและสังเคราะห์ของผู้เขียนในเรื่องไทศึกษา จึงอาจแตกต่างไปจากผู้ที่อยู่ในวงการไทศึกษาของประเทศไทยโดยตรง ซึ่งประกอบด้วย นักภาษาไทย นักคติชนวิทยา นักวรรณกรรมท้องถิ่น นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา ฯลฯ ยิ่งกว่านั้น บทความสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ภาษาไท-กะได 5 เรื่องของผู้เขียนก็พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด และเนื้อหาสาระก็ไม่ค่อยจะเป็นประโยชน์ต่อวงการไทศึกษาในประเทศไทยนักเพราะไม่ได้เป็นเรื่องที่อยู่ในกระแสความสนใจ

- ผู้เขียนไม่ได้สังกัดสำนักคิดใด ไม่ว่าจะเป็นฐานะเจ้าสำนักหรือศิษย์สำนัก เป็นแต่เพียงผู้ติดตามงานของสำนักต่างๆ เพื่อนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่องานวิจัยประเภทงานวิจัยพื้นฐาน(basic research) ของตนเองเท่านั้น

- ผู้เขียนมีงานยุ่งมาก ทั้งงานบริหาร งานสอนระดับบัณฑิตศึกษา และงานวิจัยซึ่งเป็นโครงการใหญ่ 2 โครงการ และต้องออกเก็บข้อมูลภาคสนามบ่อย

เหตุผล 5 ประการดังกล่าวข้างต้นของผู้เขียนมิได้ทำให้ สกว. เลิกล้มความตั้งใจ ยังคงยืนยันว่าจะต้องมีการประเมินสถานภาพไทศึกษาหรือไท-กะไดศึกษาอย่างแน่นอน เพื่อนำผลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในอนาคตทั้งด้านวิชาการและบริหารการวิจัย

สกว. ให้ข้อเสนอใหม่ว่าถ้าไม่ทำเองก็ขอให้เป็นผู้ประสานงานจัดการรวมทีมผู้รู้เรื่องไทศึกษาด้านต่างๆ ทำเป็นชุดโครงการ(programme) แต่จะดำเนินการอย่างไรนั้น ขอให้เขียนข้อเสนอโครงการตามที่เห็นสมควรส่งให้ สกว. พิจารณา ปกติแล้ว สกว. ให้ผู้ประสานงานของแต่ละชุดโครงการมีอิสระในการดำเนินงานพอสมควร หน้าที่และความรับผิดชอบหลักของผู้ประสานงาน คือ ช่วยทำงานให้กับ สกว. ในฐานะคนกลางเชื่อมโยงระหว่าง สกว. กับกลุ่มนักวิชาการให้เกิดการวิจัยในลักษณะเครือข่ายสหสาขาวิชา มีสิทธิ์ตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยใช้กฎระเบียบของ สกว. เป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแต่ละชุดโครงการ

ข้อเสนอใหม่ของ สกว. ทำให้ผู้เขียนหนักใจมากเช่นกัน ประสพการณ์ด้านบริหารกิจการวิจัยทำให้ผู้เขียนเกิดความกลัวหลายเรื่อง ที่หนักที่สุดคือการติดตามทวงรายงานความก้าวหน้าและรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ซึ่งไม่เคยได้ครบร้อยเปอร์เซ็นต์ ผู้เขียนไม่ยากเสียที่จะมีข้อติดอยู่ในบัญชีดำของ สกว. จึงได้ปรึกษากับท่านผู้ใหญ่หลายท่านที่สนใจเรื่องไทศึกษาและผู้เขียนเคารพนับถือ คำตอบที่ได้ก็คือ "น่าจะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและตอบรับความปรารถนาดีของ สกว." ก่อนรับงานผู้เขียนได้ชี้แจงเรื่องต่างๆ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นระหว่างดำเนินโครงการให้ สกว. ทราบโดยละเอียด

1.3 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

เป้าหมายอันเป็นเจตนารมณ์ของ สกว. คือ ให้นักวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ ที่สนใจเรื่องไทศึกษา ได้ร่วมกันพัฒนางานวิจัยด้านไทศึกษาในลักษณะชุดโครงการซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อยเป็นจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์กัน สามารถนำมาประกอบให้เห็นภาพรวม เป็นการรวมพลังระดับชาติโดยไม่มีกำแพงสถาบันขวางกั้น เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไทศึกษา อันจะนำมาซึ่งชื่อเสียงด้านวิชาการของประเทศชาติ

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น จึงได้ตั้งวัตถุประสงค์ของชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษาไว้ดังนี้ ประเมินสถานภาพไทศึกษา โดยใช้วิธีประมวล วิเคราะห์ตีความ และสังเคราะห์ภาพรวม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุดโครงการวิจัยในอนาคต

1.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน

การดำเนินงานระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2539 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2540 ซึ่งเป็นระยะเตรียมการก่อนทำสัญญาเงินทุนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2540 มีรายละเอียดดังนี้

- จัดประชุมระดมความคิด 4 ครั้ง เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2539 วันที่ 25 พฤศจิกายน 2539 วันที่ 28 มกราคม 2540 และวันที่ 17 เมษายน 2540 โดยขอให้ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นผู้ลงนามในหนังสือเชิญประชุม และขอให้ประธานในการประชุมทุกครั้ง ซึ่งท่านก็กรุณาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ที่ต้องรบกวนท่านเพราะอยากให้ท่านได้สัมผัสกับนักวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์โดยตรง และผู้ที่ได้รับเชิญให้มาร่วมประชุมก็จะมีความรู้ลึกที่ตีในเวลาเดียวกัน เพราะถือว่าได้รับเกียรติจาก สกว.

- จัดทำรายงานการประชุมระดมความคิดทั้ง 4 ครั้ง พร้อมด้วยบทสรุปเสนอ สกว.

- ร่วมกับ สกว. กำหนด TOR (terms of references) หรือข้อกำหนดหลักของโครงการ

- ประสานงานระหว่าง สกว. กับผู้รับผิดชอบโครงการในชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษาให้การดำเนินงานเป็นไปตาม TOR โครงการย่อยในชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษามีดังนี้

โครงการ "การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม"
(อ. ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์)

โครงการ "คติชาวบ้านและวรรณกรรม" (รศ. ดร. ศิราพร ณ ถลาง)

โครงการ "ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม" (อ. ดร. นฤมล หิณชิระนันท์)

โครงการ "สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม (3 กลุ่ม โครงการ"
(ศ. อรศิริ ปาณินท์)

โครงการ "ระบบการเมืองการปกครอง" (รศ. ดร. สุภางศ์ จันทวานิช)

โครงการ "ระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศ" (ผศ. ดร. จาริต ดิงศภัทัย)

โครงการ "ภาษาและภาษาศาสตร์ (1)" (ผศ. ดร. สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์)

โครงการ "ภาษาและภาษาศาสตร์ (2)" (รศ. ดร. นันทนา รมเกียรติ)

โครงการ "โบราณคดี" (อ. ดร. รัศมิ ชูทรงเดช)

โครงการ "ประวัติศาสตร์" (ผศ. ดร. รัตนาพร เศรษฐกุล)

โครงการ "กำเนิดไทย" (คุณวิไลลักษณ์ เมฆารัตน์)

การดำเนินงานหลังจากการทำสัญญารับทุนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2540 จนถึงเสร็จสิ้นโครงการเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2541 มีดังนี้

- ประสานงานกับผู้รับผิดชอบโครงการย่อยในเรื่องเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเอกสารระหว่างผู้ร่วมชุดโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา
- จัดระบบการทำงานและกลั่นกรองงานด้านต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีคุณภาพทั้งโครงการย่อยและงานของส่วนกลาง พร้อมทั้งรายงานความก้าวหน้าการดำเนินการให้ สกว.ทราบเป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม
- จัดทำปฏิทินกิจกรรมการดำเนินงานของชุดโครงการตลอดระยะเวลา 1 ปี 2 เดือน ที่รับทุน
- สืบค้น WEBSITES ไทยศึกษา ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวบรวมและจัดพิมพ์เพื่อแจกให้กับผู้ร่วมโครงการ
- จัดประชุมเพื่อให้ผู้ร่วมโครงการได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์และรายงานความก้าวหน้าทุก 3 เดือน รวม 3 ครั้ง เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2540 วันที่ 12 ธันวาคม 2540 และวันที่ 20 มีนาคม 2541
- รวบรวมร่างรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของโครงการย่อยเพื่อจัดทำเป็นเอกสารประกอบการประชุมต่อสาธารณชน และใช้เป็นข้อมูลประกอบการประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา ตลอดจนเสนอแนะแนวทางและทิศทางในการพัฒนาชุดโครงการวิจัยในอนาคต
- ส่งร่างรายงานผลการประเมินสถานภาพไทยศึกษาของโครงการย่อยที่จัดทำเสร็จและส่งให้กับผู้ประสานงานตามกำหนดเวลา และร่างโครงการจัดประชุมเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชน ตลอดจนกำหนดการประชุมและรายชื่อแขกเชิญเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- จัดประชุมเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชนในวันที่ 18-19 มิถุนายน 2541
- ถอดเทพการเสนอรายงานผลการวิจัยของทุกโครงการ และข้อเสนอแนะของผู้วิจารณ์ 2 ท่านต่อ 1 โครงการ เพื่อจัดส่งให้กับผู้รับผิดชอบโครงการย่อยพิจารณาประกอบการปรับปรุงแก้ไขรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ รวมทั้งบทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary) ภาษาอังกฤษ ซึ่งได้ขอให้ Mr. Edward Robinson ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ สถาบันไทยศึกษา ช่วยตรวจแก้ไข
- ติดตามและรวบรวมรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์จำนวน 5 ชุด พร้อมกับแผ่นดิสก์จากทุกโครงการเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุงแก้ไขรายงานผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา รวมทั้งสรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะของผู้รับผิดชอบโครงการย่อยทุกโครงการเพื่อตรวจสอบรายงานผลการวิจัยให้เป็นไปตามข้อกำหนดหลัก (TOR) ที่ระบุไว้ในสัญญารับทุน

- จัดทำรายงานการประชุมเสนอผลการวิจัยชุดประเมินสถานภาพ
ไทศึกษาต่อสาธารณชน ซึ่งดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว และจัดทำรายงานการเงินส่วนที่
เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในการจัดประชุมเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชนเมื่อวันที่ 18-
19 มิถุนายน 2541
- จัดทำสรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะของผู้ประสานงานเพื่อ
การพัฒนาและสนับสนุนให้แก่โครงการวิจัยในอนาคต
- จัดทำสรุปผลการดำเนินงานและผลการวิจัยที่เป็นภาพรวมองค์ความรู้
เพื่อประชาสัมพันธ์แก่สาธารณชนในสื่อเครือข่ายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- จัดทำรายงานการเงินและรวบรวมหลักฐานการเงินทั้งหมด ตลอด
การดำเนินโครงการเพื่อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ส่งผลงานขั้นสุดท้ายทั้งหมดให้แก่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ซึ่งประกอบด้วย รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ 12 รายการๆละ 5 ชุด พร้อมแผ่น-
ดิสก์ รายงานการประชุมเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชนระหว่างวันที่ 18-19 มิถุนายน
2541 รายงานสรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะของผู้ประสานงานและของผู้รับ
ผิดชอบโครงการย่อย 11 โครงการ สรุปผลการดำเนินงานและผลการวิจัยที่เป็นภาพ
รวมองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์แก่สาธารณชน และรายงานการเงิน
ตลอดโครงการ ภายในวันที่ 31 กรกฎาคม 2541

1.5 ขอบเขต

ในการประเมินสถานภาพไทศึกษา โครงการย่อย 11 โครงการจะต้อง
ดำเนินการตามที่ได้ระบุไว้ใน TOR ซึ่งมีจุดร่วมสำคัญ คือ เอกสารการศึกษาที่ใช้เป็น
ข้อมูลในการประเมินสถานภาพแต่ละด้านจะเน้นที่เขียนเป็นภาษาไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส
และในกรณีที่จำเป็นจะใช้เอกสารที่เป็นภาษาอื่น อาทิ จีน เวียดนาม ฯลฯ ที่มีการสรุป
ความเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษประกอบการประเมินด้วย เพื่อให้ได้ภาพรวมที่
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนหัวข้อการประเมินที่เป็นรายละเอียดจะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้น-
อยู่กับเนื้อหาของผลการศึกษาวิจัยในแต่ละสาขาวิชา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การผสมผสานทางชาติพันธุ์และ

ภาษาและภาษาศาสตร์ (1)

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

- ประวัติศาสตร์
- การพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ
- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทาง
การเมือง
- การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและ
วรรณกรรม
- การค้าขายแลกเปลี่ยน
- ความสัมพันธ์ของชุมชนและรัฐ
ในพื้นที่ซึ่งตั้งถิ่นฐาน
- ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทกันเอง

- การกระจายของภาษาไท-กะได
และการทำแผนที่
- พจนานุกรมและรายการคำศัพท์
- แบบเรียนและคู่มือการเรียนภาษา
- ภาษาและวรรณกรรม
- การศึกษาแนวนิรุกติศาสตร์
- การศึกษาแนวภาษาศาสตร์
เปรียบเทียบและเชิงประวัติ
- ประวัติและพัฒนาการของอักษรไท

ในการสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้โทศึกษาเพื่อกำหนดนโยบาย ทิศทาง และพัฒนาชุดโครงการวิจัยในอนาคต ผู้ประสานงานจะจำกัดขอบเขตเฉพาะด้าน(aspects) ที่มีผลการประเมินของโครงการย่อยในชุดโครงการเป็นหลัก ในบางกรณีจะเพิ่มเติมความรู้บางประการซึ่งผู้ร่วมโครงการอาจไม่ได้กล่าวถึง แต่ผู้เขียนคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

1.6 วิธีการ

โครงการย่อยทั้งหมดในชุดโครงการจะต้องดำเนินการวิจัยเอกสารโดยใช้ขั้นตอนและแนวทางที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้ได้ผลงานที่มีรูปแบบการนำเสนอทำนองเดียวกันสามารถเปรียบเทียบกันได้ สะดวกต่อการวิเคราะห์ตีความภาพรวม และดึงประเด็นสำคัญมาวิพากษ์วิจารณ์ได้โดยง่าย ใน TOR ของทุกโครงการได้ระบุวิธีการและขั้นตอนของการศึกษาไว้ดังกรอบต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ประมวลความรู้โดยแสวงหาและเก็บรวบรวมผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยตามหัวข้อที่แต่ละโครงการกำหนดไว้ จากห้องสมุด ระบบเทคโนโลยีการสื่อสาร หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน บุคคลที่คาดว่าจะมีเอกสารที่ต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนคนแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายของคณะผู้ร่วมงานชุดโครงการประเมินสถานภาพโทศึกษา

จำแนกประเภทของเอกสารตามหัวข้อที่ต้องการประเมิน ตลอดจนแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามแนวทางและวิธีการศึกษาวิจัยในแต่ละศาสตร์หรือสาขาวิชา

ขั้นที่ 2 ประเมินสถานภาพตามขั้นตอนและสาระของการประเมินดังนี้
วิเคราะห์และตีความผลงานที่ประมวลได้จากการดำเนินงานขั้นที่ 1 ในการวิเคราะห์ตีความเน้นเรื่องต่อไปนี้

- กรอบความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
- ทิศทาง แนวทาง และวิธีการศึกษา
- ประเด็นหรือคำถามหลัก
- ขอบเขตและความลุ่มลึก
- สาระและข้อค้นพบที่สำคัญ

เปรียบเทียบการศึกษาโดยเน้นทิศทาง แนวทาง กรอบความคิด และวิธีการของกลุ่มผู้ศึกษาซึ่งเป็นนักวิชาการชาวตะวันตกและตะวันออก นักวิชาการไทย และนักวิชาการที่เป็นคนไทยในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น นักวิชาการไทดำ นักวิชาการไทใหญ่ ฯลฯ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกรอบความคิด แนวทาง และวิธีการศึกษาในแต่ละกลุ่มให้มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันในประเด็นใดบ้าง และวิเคราะห์ปัญหาข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย(กลุ่มผู้ศึกษา)ในเชิงกรอบความคิด แนวทาง และวิธีการศึกษา

ประเมินกระบวนการทัศน์โดยรวมในเชิงจุดอ่อน-จุดแข็ง ประเมินคุณค่าและความเชื่อถือได้ของงานและข้อค้นพบ และแสดงพัฒนาการและทิศทางของการศึกษาที่ผ่านมาว่ามีความหลากหลาย มีความก้าวหน้า มีปัญหา มีข้อจำกัด และมีประเด็นสำคัญที่กำลังแสวงหาคำตอบหรือไม่ อย่างไร

ขั้นที่ 3 สังเคราะห์ สรุปผล และเสนอแนะ

การเขียนรายงานให้เน้นการบูรณาการ การจัดระเบียบองค์ความรู้ใหม่ นำเสนอข้อโต้แย้งหรือข้อค้นพบใหม่ที่น่าสนใจ สรุปรวมการประมวล วิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์สถานภาพไทยศึกษาด้านที่แต่ละโครงการรับผิดชอบ ส่วนการเสนอแนะจะเน้นเรื่องกรอบความคิด แนวทาง วิธีการ หัวข้อ และคำถามหรือโจทย์เพื่อการวิจัยตามลำดับความจำเป็นเร่งด่วน

เมื่อผู้ประสานงานได้รับรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของทุกโครงการแล้ว ก็ใช้ร่างรายงานผลการวิจัยทุกฉบับเป็นข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการกำหนดนโยบาย และทิศทางการวิจัยไทยศึกษาในอนาคตตามความจำเป็นเร่งด่วน ในลักษณะภาพรวมของทุกด้านสำหรับการพัฒนาชุดโครงการวิจัยไทยศึกษาด้านต่างๆ ต่อไป

นอกจากรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของทุกโครงการแล้ว ผู้เขียนยังได้ใช้รายงานการประชุมระดมความคิด 4 ครั้ง รายงานความก้าวหน้า 3 ครั้ง รายงานการดำเนินงานของส่วนกลาง 3 ครั้ง และข้อกำหนดหลักโครงการ (TOR) ของทุกโครงการ ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่เป็นเอกสารประกอบการประชุมแต่ละครั้ง เป็นข้อมูลในการเขียนรายงานผลการสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษา

ขั้นที่ 4 เสนอผลงานสุดท้าย

หลังจากการประชุมรายงานผลการวิจัยประเมินสถานภาพไทยศึกษา ต่อสาธารณชนในวันที่ 18-19 มิถุนายน 2541 โดยมีผู้วิจารณ์ซึ่งเป็นนักวิชาการจากต่างสถาบันกันและต่างสถาบันกับผู้วิจัยจำนวน 2 คน เมื่อการประชุมเสร็จสิ้นแล้ว ผู้รับผิดชอบโครงการย่อยและผู้ประสานงานปรับปรุงแก้ไขรายงานผลการวิจัยฉบับร่างให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการประชุมได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่างๆ มาร่วมแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์ วิพากษ์ผลงานของชุดโครงการด้วย

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการอ่านรายงานผลการประเมินสถานภาพไทยศึกษาด้านต่างๆ ผู้เขียนพบว่ามียุคก่อนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ นักวิชาการไทยและคนไทยที่สนใจศึกษาค้นคว้า เรื่องไทส่วนใหญ่มักจะไม่ได้ให้ความสำคัญหรือละเลยที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลอื่นๆ ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกับคนไทมานานหลายร้อยหลายพันปี ขาดการมองรอบด้านที่อาจช่วยให้ได้ข้อมูลและหรือข้อคิดมาวิเคราะห์ เรื่องของคนไทให้ละเอียดลึกซึ้งน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ข้อสรุปหลายประการที่เชื่อกันว่าเป็นลักษณะ เฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชนชาติไทนั้น เมื่อได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็อาจจะต้องทบทวนใหม่ว่าความเชื่อเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่ สมมติว่ามีชนเผ่าอยู่ 3 ชนเผ่าในบริเวณเดียวกัน ขอเรียกชนเผ่าทั้ง 3 นี้ว่า A, B และ C เนื่องจากชนเผ่าเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในบางโอกาส ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดาที่ที่จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ขอยืม และมีอิทธิพลต่อกันและกัน เผ่าใดมีอำนาจหรือมีประชากรมากกว่าก็มักจะเป็นฝ่ายผู้ให้ ส่วนเผ่าที่อ่อนแอหรือมี

ประชากรน้อยกว่าก็มักจะเป็นผู้รับ ในระดับหนึ่งจึงเกิดการผสมผสานกลมกลืน ปรับ-
เปลี่ยน เปลี่ยนแปลง และกลายไปจนมีลักษณะเหมือนกัน กระบวนการนี้เกิดขึ้นซ้ำๆ
ค่อยเป็นค่อยไป แต่อีกระดับหนึ่งก็ยังคงรักษาความเป็นตัวเองไว้ได้ กาลต่อมาคนรุ่นหลัง
ได้พบว่าเผ่า A, B, C มีลักษณะทางภาษา สังคม และวัฒนธรรมเหมือนกันหลายประ-
การ จะทราบได้อย่างไรว่าความเหมือนนั้นเป็นสิ่งที่มาร่วมกันมาตั้งแต่ชน 3 เผ่านี้อุบัติขึ้น
มาในโลก อาจเป็นไปได้ว่าเผ่า A ยืมจากเผ่า B/C เผ่า B ยืมจาก A/C เผ่า C
ยืมจาก A/B เผ่า A และ B ยืมจาก C เผ่า B และ C ยืมจาก A เผ่า A, B
และ C ต่างยืมจากภายนอก เผ่า A ยืมจากภายนอกและเผ่า B กับ C ยืมจากเผ่า A
อีกทอดหนึ่ง เผ่า A ยืมจาก B และ C ยืมจาก B อีกทอดหนึ่ง ฯลฯ ตัวอย่างข้างต้น
ทำให้เห็นว่ามีใช่เป็นเรื่องง่ายเลยที่จะตอบคำถามเหล่านี้ ถ้าศึกษาแต่เรื่องของคนไทย
เมื่อพบว่าคนไทยกลุ่มต่างๆ เพียง 10 กลุ่มจากทั้งหมด 70 กว่ากลุ่ม มีลักษณะนี้นั้นร่วมกัน
นักวิชาการหลายคนก็มักจะสรุปว่า "นี่คือความเป็นไทย" หลายสิ่งหลายอย่างที่คุณเขียนมี
โอกาสได้รู้ ได้เห็น ได้สัมผัสด้วยตนเองระหว่างการทำวิจัยภาคสนาม ทำให้ผู้เขียน
ลงเลใจที่จะยอมรับข้อสรุปว่าด้วยเรื่องความเป็นไทยและที่บางท่านถึงกับกล่าวว่า "ความ
เป็นไทยอันควรทำนุบำรุงไว้" ผู้เขียนมักจะมีคำถามในใจอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น เหตุใด
ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างของคนไทยคำซึ่งนับถือผีจึงไปพ้องกับของคนเข่าซึ่งนับถือ
ลัทธิเต๋าแบบโบราณ เหตุใดกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ภาษาตระกูลมอญ-เขมร
และภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน(มั่ว-เข่า) ซึ่งผู้เขียนเคยทำงานด้วยจึงต้องใช้ไข่ไกในการ
เสี่ยงทายเหมือนกัน ทำไมชนเผ่าอะลักในลาวใต้ซึ่งพูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร จึงอยู่
เรือนกาแลเหมือนคนไทยวนในล้านนา ฯลฯ ความรู้เรื่องไทยอย่างเดียวย่อมจะตอบคำถาม
ประเภทนี้ไม่ได้ ก่อนที่จะเสนอผลการสังเคราะห์ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษาเพื่อเสนอ
แนะแนวทางและทิศทางการวิจัยในอนาคต ผู้เขียนจะขอให้ข้อมูลเกี่ยวกับชนหลายเชื้อ
ชาติเผ่าพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร
ที่อาจมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยมาแต่อดีตกาลเพื่อช่วยให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องไทยมีความ
รอบคอบมากยิ่งขึ้น ไม่เผลอรีบสรุปข้อค้นพบบางอย่างเร็วเกินไป

2.1 การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยใช้เกณฑ์ทาง ภาษาศาสตร์

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาซึ่งนักภาษาศาสตร์เรียกว่า "ภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"(Southeast Asian languages) นั้น ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายประเทศ
คือ อินโดนีเซีย เนปาล ภูฏาน ทิเบต จีนใต้ พม่า ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย
บรูไน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เกาะต่างๆ ในทะเลอันดามันและมหาสมุทรแปซิฟิก ภาษา
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งตามความสัมพันธ์ทางเชื้อสาย(Genetic relationship)
ออกได้เป็น 5 ตระกูลภาษา(Language families) ดังต่อไปนี้

- ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต(Sino-Tibetan) ประกอบด้วยตระกูลย่อย
3 ตระกูล คือ จีน(Sinitic) ทิเบต-พม่า(Tibeto-Burman) และกะเหรี่ยง
(Karenic)

- ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก(Austroasiatic) ประกอบด้วยตระกูลยอยมุนดา(Munda) และมอญ-เขมร(Mon-Khmer)
- ตระกูลภาษาไท-กะได(Tai-Kadai) ประกอบด้วยตระกูลยอยไทและกะได
- ตระกูลภาษาแม้ว-เย้า(Miao-Yao) หรือม้ง-เมี่ยน(Hmong-Mien) ประกอบด้วยตระกูลยอยแม้วและเย้า
- ตระกูลภาษาออสโตรเนเซียน(Austronesian) ประกอบด้วยตระกูลยอยอินโดเนเซียน(Indonesian) หรือออสโตรเนเซียนตะวันตก(Western Austronesian) และตระกูลยอยโอเซียนิก(Ocienic) หรือออสโตรเนเซียนตะวันออก(Esatern Austronesian)

การจัดกลุ่มภาษาตามความสัมพันธ์ร่วมเชื้อสายออกเป็น 5 ตระกูลภาษา เป็นที่ยอมรับของนักภาษาศาสตร์ที่เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุกคน แต่ในอดีตกาลก่อนการแยกเป็น 5 ตระกูลภาษาดังกล่าวข้างต้น นักภาษาศาสตร์ยังถกเถียงกันไม่รู้จบว่าตระกูลภาษาใดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเชื้อสายกับตระกูลภาษาใดเป็นพิเศษ จึงได้เกิดสมมติฐานสำคัญขึ้น 3 สมมติฐานดังนี้

สมมติฐานที่ 1 Wilhelm Schmidt(1907) ได้เสนอแนะมหาตระกูลออสตริก(Austic Superstock) โดยรวมตระกูลภาษาออสโตรเนเซียนไว้กับตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก และเรียกว่า "มหาตระกูลออสตริก"

สมมติฐานที่ 2 Henri Maspero(1952) และ Robert Shafer (1955, 1957-63) มีความเห็นว่าภาษาไทมีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายกับภาษาจีน(Sinitic) นักภาษาศาสตร์จีนส่วนใหญ่เชื่อในสมมติฐานนี้ โดยรวมตระกูลภาษาไท-กะได และแม้ว-เย้า ไว้ในมหาตระกูลจีน-ทิเบต(Zhang Gong Jin, 1985)

สมมติฐานที่ 3 Paul K. Benedict(1942, 1975) ได้พยายามพิสูจน์ว่าตระกูลภาษาไท-กะได ออสโตรเนเซียน และแม้ว-เย้า มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทางเชื้อสาย และเสนอสมมติฐานหรือทฤษฎี "มหาตระกูลออสโตร-ไท"(Austro-Tai Superstock) ซึ่งเป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างคึกคักกว้างขวางจนทุกวันนี้

ยังมีอีกสมมติฐานหนึ่งซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสมมติฐานที่ 4 สมมติฐานนี้ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา มีนักภาษาศาสตร์ฝรั่งเศสคนหนึ่งคือ Laurent Sagart ซึ่งเชี่ยวชาญภาษาจีน ได้พยายามเสนอในการประชุมนานาชาติเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ ภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายครั้งว่าภาษาจีนมีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายอย่างใกล้ชิดกับตระกูลภาษาออสโตรเนเซียนและพยายามพิสูจน์ว่าการร่อนหายไปของเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาจีนซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและเป็นผลทำให้เสียงวรรณยุกต์ในภาษาจีนกำเนิดขึ้นนั้น เป็นกระบวนการที่สามารถเชื่อมโยงได้กับพฤติกรรมบางประการในภาษาออสโตรเนเซียน

2.2 คนไทและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายกับคนไท

การเรียกชื่อกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไทยยังสับสนและลักลั่นกันอยู่มาก อาทิ ไทใหญ่ อาจหมายถึง ไทหลวง(ไตหลวง) แต่เพียงกลุ่มเดียว ในเวลาเดียว

กันก็หมายรวมถึงคนไทหลายกลุ่ม ได้แก่ ไทหลวง ไทเหนือ(ไตเหนือ ไตเมืองเมา ไท-ไตคง) ไทจีน ส่วนคนยองซึ่งเป็นคนลื้อที่อพยพมาจากเมืองยองในประเทศพม่ากลับถูกแยกออกไปจากไทลื้อ ในการประเมินสถานภาพไทศึกษาด้านต่างๆ ผู้ประเมินสถานภาพไทศึกษาด้านต่างๆ จึงไม่ได้กล่าวถึงงานค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวกับคนยอง เมื่อกำลังพิจารณาเรื่องของไทลื้อ กลุ่มชานหรือฉานก็มีปัญหาเช่นกัน เพราะใช้ชื่อรัฐในประเทศพม่าเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ประกอบด้วย ไทหลวง ไทเหนือ ไทจีน และไทลื้อ ส่วนไทเมืองเล็กกับไทเมืองหมุ่นซึ่งเป็นไทแดง กลับถูกรวมไว้กับไทขาว เป็นต้น เพื่อช่วยให้มีเกณฑ์กลางในการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนไทหรือชนชาติไท ผู้เขียนจึงขอเสนอชื่อเรียกกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ซึ่งอ้างถึงและใช้กันในวงภาษาศาสตร์ภาษาไทยและภาษาศาสตร์ภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้นักวิชาการในสาขาวิชาอื่นพิจารณาใช้ไปพลางๆ ก่อน จนกว่านักวิชาการในสาขาวิชาอื่นจะมีเกณฑ์ในศาสตร์ของตนที่เหมาะสมกว่ามีเหตุผลดีกว่ามาหักล้าง ถ้าไม่มีการยอมรับในประเด็นนี้เสียก่อน การศึกษาค้นคว้าวิจัยในลักษณะสหสาขาวิชาคงจะเป็นไปได้ยาก ผู้เขียนรู้สึกว่ นักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการญี่ปุ่น จะยอมรับการแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ทางภาษาศาสตร์มากกว่านักวิชาการไทย แม้แต่พวกที่เชื่อแนวความคิดการผสมผสานแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

ชื่อคนไทบางกลุ่มที่ปรากฏในรายงานนี้ไม่เคยปรากฏในเอกสารสิ่งพิมพ์ใดมาก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่รองศาสตราจารย์ ดร. ปรานี กุลละวณิช และผู้เขียนได้มีโอกาสดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูลคำศัพท์พื้นฐานกับการแต่งกายของสตรีและชุดแต่งกายสตรีด้วยตนเอง เมื่อทำโครงการวิจัยเรื่อง "ภาษาและเครื่องแต่งกายสตรีชนเผ่าไท-กะได" ให้กับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำว่า "ไท ไท ไต กะได" ก็มีปัญหาเช่นเดียวกัน คำ 4 คำนี้มีความหมายโดยนัยต่างกัันดังนี้

ไท หมายถึงคนไทและคนเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใดก็ได้ที่เป็นพลเมืองของประเทศไทยหรือประเทศสยามในอดีต

ไท/ไต มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท ในอดีตเคยเรียกตัวเองว่า "ไต"/*dai A2/ แต่เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของเสียงในภาษาอย่างมีระบบและรูปแบบ บางกลุ่มจึงเรียกตัวเองว่า "ไท" และบางกลุ่มเรียกตัวเองว่า "ไต" ในปัจจุบันมีเพียงพวกที่คนจีนเรียกว่า "ถูลาว" หรือ "ถูเลียว" มีความหมายว่า 'คนพื้นเมืองไร้ความเจริญ' ซึ่งอยู่ในเวียดนามเหนือและทางใต้ของมณฑลยูนนานเท่านั้นที่ยังคงเรียกตัวเองว่า "ไต" เหมือนในสมัยอดีตกาล

กะได ผู้ที่ใช้คำนี้เป็นคนแรกและครั้งแรกคือ Paul K. Benedict (1942)² โดยหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาลักกยา หลี ละชา

² Dr. Paul K. Benedict มีอาชีพเป็นจิตแพทย์ นอกจากนี้ยังได้ปริญาเอกทางมานุษยวิทยาด้วย ต่อมาให้ความสนใจภาษาศาสตร์เปรียบเทียบและเชิงประวัติ(Comparative and

ละควา เก้อหล่าว และละจี ซึ่งเป็นภาษาที่ Benedict กล่าวว่า เป็นสะพานเชื่อมระหว่างภาษาตระกูลไทกับภาษาตระกูล ออสโตรเนเซียน เพื่อพิสูจน์สมมติฐานออสโตร-ไท ต่อมานัก ภาษาศาสตร์อีกหลายคน อาทิ Andre G. Haudricourt, Jerold A. Edmondson, David B. Solnit ฯลฯ ใช้ "กะได" เป็นชื่อเรียกรวม คือ "กะได" ในความหมาย 'ไท-กะได' หน่วยเติมหน้าศัพท์ กะ- มีความหมายว่า 'ผู้ คน ชน ชาว' ส่วน ไค เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งพูดภาษาตระกูลไท-กะได เคยเรียกตัวเอง³

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มชนชาติที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได แบบนัก- วิชาการจีน คือ จ้วง-ต้ง และ ก้า-ไต ส่วนนักวิชาการลาวใช้ว่า ลาว-ไท และนัก- วิชาการไทยใช้ว่า ไท-ลาว เป็นต้น

ในรายงานนี้จะแบ่งกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ออกเป็น 4 กลุ่ม ย่อยเท่านั้นเพื่อความสะดวก เพราะถ้าแบ่งละเอียดออกเป็นสาขาย่อยต่างๆ ตามที่ใช้ กันอยู่ในวงการภาษาไทเปรียบเทียบ(Comparative Tai) จะยุ่งยากเกินไปสำหรับ นักวิชาการในสาขาวิชาอื่นจะนำไปพิจารณา และผู้อ่านทั่วไปก็อาจเกิดความสับสน

• กลุ่มไท (Tai)

ไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai): ไทย(Thai) ลาว(Lao), ญ้อ(Nyo), โย้ย(Yooi), กะเลิง(Kaloeng), ฝูไท(Phu Tai), พวน (Phuan), ไทขาว(White Tai), ไทดำ(Black Tai), ไทแดง(Red Tai), ไทฝ้าง(Tai Phoeng), ไทเม้ย(Tai Moei), ไทยวน(Tai Yuan), ไทซิ่น(Tai Khuen), ไทหลวง/ไทใหญ่(Tai Luang/Tai Yai), ไทเหนือ(Tai Nuea), ไทเห่ว(Tai Heu), ไทจ้ง(Tai Tsang), ไทเอวลาย(Tai Eulai), ไทจุง(Tai Tsung), ไทยา(Tai Ya), ไทพายี(Tai Payi), ไทลื้อ(Tai Lue), ไทอาหม (Tai Ahom), ไทฟาเก้(Tai Phake), ไทคำตี้(Tai Khamti), ไทคำยาง(Tai Khamyang), ไทอ้ายตน(Tai Ai Ton), ไทรง(Tai Rong), ไทคัง(Tai Khang), ไทกวน(Tai Kuan), ไทปาว(Tai Pao), ไทเหียง(Tai Yueang), ไทกะเลิบ

Historical Linguistics) เป็นพิเศษ สามารถอ่านเขียนภาษาจีนได้ ค้นคว้าวิจัยทางภาษา ศาสตร์จนแตกฉานมีชื่อเสียง นักวิชาการทั้งหลายจึงลืมนึกไปว่า Benedict เป็นจิตแพทย์และนักมานุษย วิทยา ผู้เขียนเคยพบหลายครั้งในการประชุมประจำปี "The International Conference on Sino-Tibetan Languages and Linguistics" เสียชีวิตเนื่องจากอุบัติเหตุรถยนต์ในปี พ.ศ. 2540 เมื่ออายุประมาณ 85 ปี Benedict ไม่เคยสอนหนังสือจึงไม่มีศิษย์ก้นกุฏิ มีแต่เพียงวิทยสหาย ทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน

³ วงวิชาการไทศึกษาในประเทศไทยมักจะไม่ยอมรับแม้แต่จะใช้ว่า "ไท-กะได" โดยอ้างว่า เป็นเรื่องของทางภาษาศาสตร์ และคนทั่วไปคงจะไม่เข้าใจถ้าจะให้ใช้ว่า "กะได" อย่างเดียว โดยไม่มีคำว่า "ไท" ด้วยเหตุผลนี้จึงต้องตั้งชื่อชุดโครงการนี้ว่า ชุดโครงการ "ประเมินสถานภาพ ไทศึกษา" โดยใส่ "ไท-กะได" ไว้ในวงเล็บ เมื่อเขียนข้อกำหนดหลักโครงการ (TOR)

(Tai Kaloep), ไทหวาด(Tai Vat)

ไทสาขากลาง (Central-Tai): จ้วงใต้(Southern Zhuang) ทุ(Thu), โท(Tho), หมี่ไต(Mi Tai), มะตะ(Mata), นง(Nong), นุง(Nung), ไทโล(Tai Lo), ไทลา/ไทหมอน(Tai La/Tai Mawn), ไทน้ำ(Tai Nam), ปู้ไต (Pu Tai), ปู้มิน(Pu Min), เกาลัน(Caolan)

ไทสาขาเหนือ (Northern Tai): จ้วงเหนือ(Northern Zhuang), ปู้ยไ(Pu Yai), ปู้ยิ(Pu Yi), ปูชา(Pu Sha), ไทแมน(Tai Maen), ปู้โต/คนโต(Pu To, Kon To), ย้อย(Dioi), แสก(Saek), ญ้าง(Nhang), แอ๊ะ (E)

- กลุ่มก้ำ-สุย (Kam-Sui): ตัง/ก้ำ(Dong/Kam), มู่หล่า/มู่หล่า(Mulao/Mulam), เหมานาน(Maonan), อ้ายหมัก(Ai Mak), อ้ายจาม(Ai Cham), สุย(Shui), เงาเฟิน(Ngao Foen), Then(เทียน)

- กลุ่มกะไต (Kadai): ละฮา(Laha), ละควา/ปูเปี้ยว(Laqua/Bu Biao), ปูหยาง(Bu Yang), เก้อหล่าว(Gelao), ละจี(Lachi)

- กลุ่มที่ยังไม่แน่นอนว่าควรอยู่กับกลุ่มที่ 1/2/3 เพราะนักภาษาศาสตร์มีความเห็นแตกต่างกัน: ลักกยา/ลักเกีย(Lakkja/Lakkia), เป/องเป(Be/Ong Be), หลี/ฮไล(Li/Hlai)⁴

2.3 กลุ่มชาติพันธุ์ไทและกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรในประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน

ในรายงานผลการประเมินสถานการณ์ภาพไทศึกษาต่างๆ ผู้วิจัยได้กล่าวพาดพิงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่ม ขอม เขมรมอญ ลัวะ ข่า ซึ่งนักวิชาการไทยหลายคนเชื่อว่ามีปฏิสัมพันธ์กับคนไทมาช้านานแล้ว ความจริงมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 150 กว่ากลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ในประเทศอินเดีย พม่า จีน ไทย ลาว เวียดนาม เขมร และมาเลเซีย บางกลุ่มเหลือผู้พูดเป็นจำนวนน้อยมากและคงจะสูญสิ้นไปในอีกไม่ช้า จัดได้ว่าเป็น endangered ethnic minorities ที่สูญพันธุ์เพราะเกิดการผสมกลมกลืนกับชนกลุ่มใหญ่ที่มีอำนาจและมีความเจริญเหนือกว่าก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย ลักษณะการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร และหลักฐานทางภาษาศาสตร์บ่งชี้ให้เห็นว่า พวกนี้เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของแหลมทองและอินโดจีนอย่างแน่นอน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาภาพทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนจะยกตัวอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไท-กะไตและกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาออสโตรเอเชียติก(มอญ-เขมร) ที่อยู่ปะปนกันในประเทศไทย ลาว เวียดนาม จีน อินเดีย และพม่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

⁴ ภาษาลักกยาเคยถูกจัดไว้ในตระกูลย่อยกะไต เช่นเดียวกับภาษา เป และ หลี ต่อมาเมื่อผู้เสนอว่าภาษาลักกยา เป็นภาษาใกล้เคียงกับกลุ่มก้ำ-สุย ส่วนภาษา เป และ หลี ใกล้เคียงกับกลุ่มไท

ประเทศไทย

กลุ่มชาติพันธุ์ไท ไทใหญ่ ไทยา ไทวัง ไทดำ/ลาวโซ่ง ไทลื้อ ไทยวน
ไทขิ่น/ไทเขิน ลาวอีสาน ลาวครั่ง ลาวเวียง ลาวใต้
ลาวแจ้ว ลาวกาบ พวน ผู้ไท ย้อ/ญ้อ โย้ย แสก กะเลิง

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร มอญ/รามัญ ญัษฐกร/ชาวบน เขมร ของ
สำเระ กูย/ส่วย ญะอ บรู โซ ทะเวียง ขมุ ถิ่น/มัล-ไพร
มลาบรี/ผิทองเหลือง ชะเม็ค ละเวือะ/ลัวะแม่ฮ่องสอน
ว้า ปะหล่อง ปลั่ง/ส้มเต้า พะหล็อก อะหมึอก ซาไก/
เงาะ/แอสเลียน ญวน/เวียตนาม

ประเทศลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ไท ลาวลุ่ม ย้อ โย้ย กะเลิง ผู้ไท พวน ไทขาว ไทดำ
ไทแดง ไทเผิง ไทเม้ย ไทเหนือ ไทลื้อ ไทคัง
ไทกวน ไทปาว ไทเหียง ไทกะเลิบ ไทหวาด ไท-
ยวน ไทยั้ง/ญ้าง แสก

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ตริ มะกอง กะตาง ส่วย(1) ตะโอย
ปะโก๊ย เงะ/เกรียง กะตู จะตอง ตะริ้ว ต้ากกัง
ละแว ยะเหิน บราว ละเวน/ยุรุ โอย เจ็ง สอก
สะปวน เซตัง อะลัก ตะเรียง แย็ย ละวี ส่วย(2)
คุม ลีฮา เมือง อะเรม ค่านลาย มะแลง ทะเวียง
ขมุ บิด ละเมต ส้มเต้า ยุมบรี พอง/ถิ่น มัล ไพร
ชิงมุน/บัวก

ประเทศเวียดนาม

กลุ่มชาติพันธุ์ไท-กะได ไค่ หน่ง ซานใจ ไย่ ลาว ไทลื้อ ไทดำ
ไทขาว ไทแดง ปู้ยี้ ปายี ถูลาว ละจี เก้อหล่าว
ละฮา ปู้แป้ว/ละควา เกาลัน

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร เขมร บัสนาร์ เซตัง ฮเร กะฮอ มะนอง
ขมุ บรู-วานเกียว กะตู เตรีียง ตะโอย มา กอ
กะรอ ชินมุน คัง ม่าง บราว ระมัม อะดู

ประเทศจีน

กลุ่มชาติพันธุ์ไท-กะได ไทลื้อ ไทเหนือ ไทใหญ่ ไทขาว ไทเหว
ไทจั้ง ไทจุ่ง ไทเอวลาย ไทยา ไทปายี จ้วงใต้ ถู โห้
หมี่ไต มะตะ หนง nung ไทโล ไทลา/ไทหมอน ไทน้ำ
ผู้ไต ผู้มิน จ้วงเหนือ ปู้ไย่ ปู้ยี้ ปูซา ปู้โต/คนโต ย้อย
แอ๊ะ ตัง/ก้า มูหล่าว/มูหล่า เหมาหนาน อ้ายหมัก
อ้ายจาม ส่วย เงาเฟิน เทิน ละฮา ละควา/ปู้เปี้ยว

ปู่หยาง เก้อหลาว ละจี ลักกยา/ลักเกีย เป/องเป
หลี่/ฮไล

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ว่า ปลัง/ปลั่ง ปิงลง ตะอาง ชมุ ไหล

ประเทศอินเดียและหมู่เกาะนิโคบาร์

กลุ่มชาติพันธุ์ไท ไทอาหม ไทพ่าเก้ ไทคำตี้ ไทคำยาง ไทอ้ายตน ไทรง

กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก ตระกูลย่อยมุนดาซึ่งแบ่งออกเป็นสาขา

ย่อยมุนดาเหนือและสาขาย่อยมุนดาใต้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูด
ภาษาตระกูลย่อยมุนดา ได้แก่ โกร์กู ชันทัล มุนดา
โอ ภูมิย์ บิรฮอร์ โกร์วา อะซัวร์ ตูริ โกดา คาเรีย
จวง โซรา โกรม จูไร กาดาบา เรโม กาดะ นิฮัล
ตระกูลย่อยมุนดานี้ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มไท-กะได
แต่อย่างใด ตระกูลย่อยมอญ-เขมร แบ่งออกเป็นสอง
สาขา คือ นิโคบาร์ส มีอยู่ประมาณ 12 กลุ่ม กระจาย
กันอยู่ในหมู่เกาะนิโคบาร์ ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ
กลุ่มไท-กะได สาขา กาสี มีหลายกลุ่ม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์
มอญ-เขมรที่อยู่สุดแดนทางตะวันตกของกลุ่มมอญ-เขมร
อื่นๆ พวกกาสีอาจมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยในแคว้นอัสสัม

ประเทศพม่า

กลุ่มชาติพันธุ์ไท ไทหลวง/ไทใหญ่ ไทชิน ไทลื้อ ไทเหนือ/ไทเมา
ไทคำตี้

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ว่า ปลัง ปะหล่อง มอญ

เป็นที่น่าสังเกตว่าในประเทศไทย พม่า และอินเดีย มีแต่คนไทยสาขา
ตะวันตกเฉียงใต้เท่านั้น ส่วนในเวียดนามเหนือและจีนใต้มีคนไทยทุกสาขารวมทั้งตระกูล
ย่อยกะไดด้วย ในประเทศไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา และมาเลเซีย มีกลุ่มชาติ-
พันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรหลายกลุ่ม ส่วนในประเทศจีนซึ่งมีอาณาบริเวณกว้าง
ใหญ่ไพศาลมีเพียง 4-5 กลุ่มเท่านั้น การกระจายของพวกมอญ-เขมรในปัจจุบันสะท้อน
ให้เห็นว่าในอดีตกาลพวกมอญ-เขมรน่าจะเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มใหญ่ในแหลมทองและ
อินโดจีน และคนไทยน่าจะเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยมาก่อน การจะตัดสินว่าคนไทยดั้งเดิม
อยู่ที่ไหน ที่นี้ ที่นั่น หรือที่โน่น และการวิเคราะห์เรื่องปฏิสัมพันธ์ ปะทะสังสรรค์
แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม คงจะทำได้ไม่ง่ายนัก หากผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยรู้แต่เรื่องของ
คนไทยฝ่ายเดียว ไม่สนใจที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภาษา สังคม และ
วัฒนธรรมของพวกมอญ-เขมรซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม และเคยเป็นชนกลุ่มใหญ่ใน
แผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(Mainland Southeast Asia) มาก่อน เมื่อพูดถึง
คนไทยหรือชนชาติไท นักวิชาการไทยส่วนใหญ่และคนไทยทั่วไปมักจะนึกถึงแต่ไทยวน
หรือไทยล้านนา ลาวหรือไทยอีสาน ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทดำ ไทขาวเท่านั้น ดังจะเห็น

ได้ในรายงานผลการประเมินสถานภาพไทยศึกษาด้านต่างๆ ในชุดโครงการประเมินสถานภาพไทยศึกษา ส่วนพวกกลุ่มมอญ-เขมรที่มีกล่าวถึงในรายงานหลายฉบับก็มีแต่ ขอม เขมร มอญ ลัวะ ข่า เพียง 5 กลุ่ม ถ้าเป็นกลุ่มมอญ-เขมรที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมไทยก็จะถูกเรียกว่า "ลัวะ" ส่วนกลุ่มมอญ-เขมรชั้นต่ำประเภทข้าทาสแรงงานก็ถูกเรียกรวมๆ ว่า "ข่า" ซึ่งมีความหมายว่า "ข่า" หรือ slave นั่นเอง⁵

ผู้เขียนมีความเห็นว่านักวิชาการไทยที่สนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องเกี่ยวกับชนชาติไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านใด ไม่ว่าจะเป็นสังกัดสำนักใด ก็น่าจะให้ความสนใจดูแล สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรบ้าง ท่านอาจจะได้คำตอบสำหรับประเด็นปัญหาที่ค้างคาอยู่ในใจของท่านก็ได้ ผู้เขียนหวังว่าข้อมูลที่เสนอไว้ในรายงานนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่อยู่ในวงการไทยศึกษาไม่มากนักน้อย

3. ภาพรวมองค์ความรู้ไทยศึกษาด้านต่างๆ

ในการประชุมระดมความคิดเกี่ยวกับการประเมินสถานภาพไทยศึกษาครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2539 ผู้เขียนในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้เป็นผู้ประสานงานได้เสนอหัวข้อสำหรับการประเมินสถานภาพ 13 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

- ภาษาศาสตร์
- ภาษาและวรรณกรรม
- เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ
- อาหาร พืชสมุนไพร และการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน
- ศิลปกรรม ศิลปการแสดง การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรี กีฬา
- สถาปัตยกรรม หัตถกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้
- ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม
- ประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- สังคม การเมือง และการปกครอง
- การอพยพย้ายถิ่นและสภาวะแวดล้อมของชุมชน
- เทคโนโลยีพื้นบ้าน
- พันธุกรรม
- ทั่วไปและปลีกย่อยอื่นๆ(Miscellaneous)

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ที่ได้รับรู้จากการประชุมระดมความคิดทั้ง 4 ครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อจำกัดในเรื่องนักวิชาการที่ยินดีจะมาร่วมงาน ความสนใจของนักวิชาการแต่ละคน ปริมาณเอกสารที่จะใช้ประเมินสถานภาพ ความเป็นไปได้ในการสืบค้นและรวบรวมเอกสาร ตลอดจนกำหนดเวลาดำเนินการ ฯลฯ ทำให้ต้องจำกัด

⁵ คำว่า "ข่า" ในภาษาไทย จะออกเสียงเป็น ข่า/kha:21/ในภาษาลาว และ ส่า/sa:21/ในภาษาไทยคำ ฯลฯ

ขอบเขตลงโดยตัดบางหัวข้อออกไป ในที่สุดได้มีการประเมินสถานภาพไทศึกษา 10 ด้าน (11 หัวข้อ) ต่อไปนี้ 6

- การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
- คติชาวบ้านและวรรณกรรม
- ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม
- สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม
- ระบบการเมืองการปกครอง
- ระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศ
- ภาษาและภาษาศาสตร์ (1)
- ภาษาและภาษาศาสตร์ (2)
- โบราณคดี
- ประวัติศาสตร์
- กำเนิดไท

ถึงแม้จะมีข้อกำหนดหลัก(TOR) ให้ผู้ร่วมโครงการทุกคนใช้วิธีการและดำเนินการแนวเดียวกัน มีการประชุมรายงานความก้าวหน้าทุก 3 เดือน รวม 3 ครั้ง มีระบบบริหารจัดการและติดตามงานอย่างเข้มงวด ผลงานสุดท้ายหรือรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ก็ยังคงมีความแตกต่างกันทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ และวิธีนำเสนอเนื้อหา

สรุปผลการประเมินสถานภาพไทศึกษา 10 ด้าน (11 หัวข้อ)

3.1 การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ อาจารย์ ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์

ในการประเมินสถานภาพไทศึกษาที่เกี่ยวกับการผสมผสานทางชาติพันธุ์ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ผู้ประเมินได้จำแนกประเภทและวิเคราะห์ผลงานการศึกษาวิจัยออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ผู้ศึกษา เนื้อหาที่เจาะจงกลุ่มชาติพันธุ์และเนื้อหา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่สัมพันธ์กับการผสมผสานทางชาติพันธุ์หรือแนวการศึกษา

ผลงานที่จำแนกตามผู้ศึกษาแยกย่อยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ นักวิจัยท้องถิ่น (นักวิชาการที่เป็นคนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาหรือนักวิชาการในประเทศที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นอาศัยอยู่ เช่น นักวิชาการไทดำ และนักวิชาการเวียดนามที่ศึกษาเรื่องไทดำ ฯลฯ) นักวิชาการไทย และนักวิชาการชาวตะวันตก-ญี่ปุ่น ส่วนผลงานที่จำแนกตามเนื้อหาที่เป็นเรื่องเจาะจงกลุ่มชาติพันธุ์แบ่งย่อยออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มไทใหญ่ (ไทใหญ่

6 โปรดดูรายละเอียดรายงานผลการประเมินสถานภาพไทศึกษาแต่ละด้านในรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการย่อย 11 โครงการ รายงานฉบับนี้เป็นสรุปภาพรวมองค์ความรู้จากร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการย่อย ในการดำเนินงานชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา ได้แบ่ง "ภาษาและภาษาศาสตร์" ออกเป็น 2 โครงการ เพราะมีผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านนี้อยู่เป็นจำนวนมาก

ไตในพม่า ไทอาหม ไทคำตี้ ไทพ่าเก้ ไทใต้คง) กลุ่มไทลื้อ กลุ่มลาว-ไทดำ (ลาว ไทดำ ไทแดง ไทขาว) และกลุ่ม Proto-Tai (จ้วง นุง ลูย ฯลฯ)⁷ การจำแนกประเภทเอกสารการศึกษาตามผู้ศึกษาและเนื้อหาตามกลุ่มชาติพันธุ์พบว่างานศึกษาเรื่องไทของนักวิชาการท้องถิ่นที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษจะเกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มไทใหญ่มากที่สุด รองลงมาก็เป็นกลุ่มไทลื้อ และกลุ่มลาว-ไทดำ ตามลำดับ ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มที่พูดภาษาไทยอื่นๆ มีน้อยมาก งานที่พบมักจะเป็นบทความที่เสนอในการสัมมนาไทศึกษาซึ่งจัดกันหลายครั้งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา งานศึกษาวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาเอกมีความลึกซึ้งพอสมควร งานศึกษาของนักวิชาการไทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างแท้จริงนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะพูดถึงประเด็นกว้างๆ หรือไม่ก็มุ่งศึกษาชีวิตวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไ้มากกว่า ไม่สนใจศึกษาการผสมผสานทางชาติพันธุ์ ส่วนการศึกษาของนักวิชาการชาวตะวันตกและญี่ปุ่นที่พบเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มไทลื้อมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มลาว-ไทดำ และกลุ่มไทใหญ่ งานบางส่วนเป็นผลงานวิจัยที่ลุ่มลึก

จากการสำรวจเอกสารการศึกษาที่เกี่ยวข้องได้พบเอกสารจำนวน 286 ชิ้น เป็นผลงานการศึกษาของนักวิชาการท้องถิ่น 95 ชิ้น นักวิชาการไทย 48 ชิ้น นักวิชาการชาวตะวันตกและญี่ปุ่น 119 ชิ้น เอกสาร 262 ชิ้นนี้ถ้าแบ่งตามกลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มไทใหญ่ 117 ชิ้น กลุ่มไทลื้อ 65 ชิ้น กลุ่มไทดำ 61 ชิ้น กลุ่มไทอื่นๆ 19 ชิ้น ส่วนเอกสารอีก 24 ชิ้น (262+24 = 286) เป็นงานศึกษาในประเด็นข้อถกเถียง มุมมองหรือแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ไทซึ่งเป็นผลงานของนักวิชาการไทย 6 ชิ้น และนักวิชาการชาวตะวันตก 18 ชิ้น

การศึกษาวิจัยซึ่งมีเนื้อหาเป็นประเด็นสำคัญที่สัมพันธ์กับการผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมมีอยู่เป็นจำนวนไม่มากนัก ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงกลุ่มชาติพันธุ์ไทจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก็ตาม คนไทน่าจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ ทั้งด้านการค้าขายแลกเปลี่ยน ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะการผสมผสานทางภาษาและความเชื่อ จนยากที่จะแยกแยะออกจากกันได้ เพราะมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน⁸

⁷ ผู้เขียนไม่ทราบว่ "Proto-Tai" ในเชิงมานุษยวิทยาหมายถึงอะไร สำหรับนักภาษาศาสตร์ "Proto-Tai language" หรือภาษาไทดั้งเดิม เป็นเพียง "hypothetical language" ซึ่งได้จากการสืบสร้าง (reconstruct) จากลักษณะบางประการในภาษาปัจจุบันที่เกี่ยวข้องเป็นภาษาในตระกูลภาษาเดียวกัน โดยใช้วิธีการทางภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ (comparative method) จึงไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ใดที่พูดภาษาไทดั้งเดิมซึ่งมีสมมติฐานว่าใช้ในอดีตกาลประมาณ 2,000-3,000 ปีมาแล้ว ถึงแม้ภาษาไทบางภาษาที่พูดในปัจจุบันจะยังสามารถเก็บรักษาลักษณะเก่าแก่ดั้งเดิมไว้ได้มากกว่าภาษาอื่นก็ตาม

⁸ Henri Maspéro เป็นนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียง แต่ความคิดเห็นของ Maspéro เกี่ยวกับภาษาก็มิใช่จะถูกต้องเสมอไป อาทิ Maspéro กล่าวว่าภาษาไทกับภาษาเวียดนามเป็นภาษาตระกูลเดียวกัน เพราะเป็นภาษาคำโดด (monosyllabic language) และเป็นภาษามี

แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการผสมผสานทางชาติพันธุ์ระหว่างคนไทกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ จำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม และสามารถมองเห็นพัฒนาการของแนวทางการศึกษาได้ดังนี้

แนวการศึกษาแบบที่ 1 มีความเข้าใจความหมายของชาติพันธุ์แบบ Essentialism กล่าวคือ มีความคิดว่าชาติพันธุ์เป็นลักษณะของหน่วยทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม และเป็นลักษณะที่จริงแท้แน่นอน สามารถเห็นจริงได้โดยไม่ต้องพิสูจน์ หน่วยสังคมเช่นนี้มีความมั่นคงและยั่งยืน อาจจะกลายสภาพไปได้บ้าง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ด้วยการผสมผสานกับกลุ่มอื่นๆ แต่ก็จะยังคงมีกลุ่มที่มีลักษณะดั้งเดิมที่ถือเป็นแก่นของชาติพันธุ์ไว้ได้

แนวการศึกษาแบบที่ 2 ยังคงมองเห็นลักษณะของชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่เป็นจริงอยู่ เช่นเดียวกับแนวการศึกษาแบบที่ 1 แต่จะเริ่มให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมากขึ้น และหันมาสนใจแนวทางการผสมผสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และอิทธิพลของวัฒนธรรมหนึ่งที่มีต่ออีกวัฒนธรรมหนึ่ง ตลอดจนการปรับตัวทางวัฒนธรรมด้วยการยืมลักษณะบางอย่างจากวัฒนธรรมอื่นมาใช้

แนวการศึกษาแบบที่ 3 มีความเข้าใจพื้นฐานต่อความหมายของชาติพันธุ์ว่าเป็นสถานภาพทางสังคม และพยายามอธิบายว่าสถานภาพดังกล่าวไม่ได้ดำรงอยู่คงที่ แต่สามารถเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ ทางโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์

แนวการศึกษาแบบที่ 4 มีความเข้าใจความหมายของชาติพันธุ์ในเชิงกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม บนพื้นฐานของการผสมผสานกัน ซึ่งช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่สภาวะของความสัมพันธ์อย่างใหม่ขึ้นมาแทนที่ นักมานุษยวิทยาบางกลุ่มจะเรียกกระบวนการเช่นนี้ว่า Ethnogenesis หรือการผสมผสานทางชาติพันธุ์ที่นำไปสู่การสร้างกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่

แนวการศึกษาแบบที่ 5 จะแตกต่างจากแนวการศึกษาทั้ง 4 แนวแรกอย่างชัดเจนตรงที่ปฏิเสธพื้นฐานความคิดแบบ Essentialism อย่างสิ้นเชิง แต่จะหันมามอง

วรรณยุกต์ (tone language) เหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้ศัพท์ที่ใกล้เคียงกันเป็นจำนวนไม่น้อย เหตุผลของ Maspéro เป็นเรื่องฉิวเฉียดหรือเปลือกภายนอกของภาษาเท่านั้น André G. Haudricourt ซึ่งเป็นนักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสซึ่งมีชื่อเสียงเช่นเดียวกับ Maspéro ได้พิสูจน์ด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ว่าลักษณะของภาษาไทยและภาษาเวียดนามที่ Maspéro เห็นว่าเหมือนกันนั้น ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่เกิดจากการยืมทางภาษา (language borrowings) เมื่อสกัดสิ่งที่เกิดขึ้นจากการยืม ผสมผสาน และแลกเปลี่ยนทางภาษา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่นักภาษาศาสตร์เรียกว่า การสัมผัสทางภาษาศาสตร์ (language contact) ออกหมดแล้ว จึงจะสามารถเห็นลักษณะที่แท้จริงว่าภาษานั้นควรจัดให้อยู่ในตระกูลใด Haudricourt ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าภาษาเวียดนามเป็นภาษาในตระกูลมอญ-เขมร และแต่เดิมไม่มีวรรณยุกต์ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 6 จึงเริ่มมีระบบวรรณยุกต์ 3 เสียง และต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบวรรณยุกต์ 6 เสียง เหมือนภาษาเวียดนามในปัจจุบันเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 ในเรื่องทางมานุษยวิทยา Maspéro อาจจะมีมุมมองและแนวคิดที่โดดเด่นน่าเชื่อถือ แต่ความเห็นเกี่ยวกับภาษาของ Maspéro มักจะไม่ถูกต้อง และถูกนักภาษาศาสตร์พิสูจน์และหักล้างตกไป

ความหมายของชาติพันธุ์ในลักษณะ เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ แทนที่

3.2 คติชาวบ้านและวรรณกรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง

ในการประเมินสถานภาพองค์ความรู้คติชาวบ้านและวรรณกรรม ผู้ประเมินได้นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท 7 กลุ่ม ได้แก่ ไท-อาหม ไทใหญ่-ไทใต้คง ไทลื้อ ไทเขิน ลาว ไทดำ-ไทขาว และจ้วง ที่จำกัดขอบเขตเฉพาะ 7 กลุ่ม เพราะมีเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษมากพอที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูลประมวล วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ให้เห็นพัฒนาการและแนวทางการศึกษาวิจัยคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท โดยครอบคลุมเอกสารสิ่งพิมพ์ประเภทการรวบรวม การปริวรรต การศึกษาวิจัย และวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา จากเอกสารสิ่งพิมพ์ที่สำรวจพบและค้นหาได้ สรุปได้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทอาหม ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะเอกสารชั้นต้น เป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับไทอาหมภาพรวมกว้างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม ยังไม่มีการศึกษาวิจัยโดยนักวิชาการในวงกว้างในลักษณะวิเคราะห์เจาะลึกมากนัก ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมของกลุ่มไทใหญ่ (รวมไทใต้คง ไทเม้า และไทเหนือ)มีน้อย เอกสารชั้นต้นส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารเก่า เคยมีการศึกษานิทานและวรรณกรรมไทใหญ่ แต่ได้ซบเซาขาดช่วงไปนาน มาเริ่มต้นศึกษาวิจัยกันใหม่เมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องมาจากกระแสความสนใจเรื่องไทศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิจัยมีความละเอียดถี่ถ้วนยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่นในงานวิจัยรุ่นใหม่ได้แบ่งประเภทนิทานตามหลักทางคติชนวิทยาและมีการวิเคราะห์ภาพสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนจากเนื้อหาในนิทานเรื่องเกี่ยวกับนิทาน วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทลื้อ ได้รับความสนใจจากนักวิชาการเป็นพักๆ ช่วงทศวรรษที่ 2510-2520 เป็นช่วงที่เกิดกระแสรวบรวมคติชนทั่วประเทศ มีงานรวบรวมนิทานไทลื้อที่สำคัญ 2 เล่ม ซึ่งมีการใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยบันทึกนิทานไทลื้อจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทลื้อ และในการนำเสนอได้ให้ข้อมูลบริบททางสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชาวไทลื้อประกอบด้วย ส่วนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนิทานและวรรณกรรมไทเขิน มีน้อยมาก ส่วนใหญ่มีแต่ตัวบท(text)ที่บันทึกไว้ในสมุดข่อยหรือพับสา มีผู้รวบรวมและปริวรรตจากภาษาไทเขินเป็นภาษาไทย ได้มีผู้นำบางส่วนของนิทานและวรรณกรรมที่ปริวรรตแล้วมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยเชิงคติชนวิทยา เชิงวรรณกรรม และเชิงวัฒนธรรม นิทานและวรรณกรรมลาวมีน้อยมาก ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดทางการเมืองบางประการใน สปป.ลาว การเปิดหลักสูตรมหาบัณฑิตไทยคดีศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคามทำให้มีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมอีสาน-ลาวจำนวนมาก เป็นเหตุให้การศึกษาวิจัยวรรณกรรมอีสาน-ลาวมีความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างมาก กระแสความสนใจเรื่องของชนชาติไทนอกประเทศในช่วงปี 2530-2540 ทำให้มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมไท-ลาวมากยิ่งขึ้น มีการจัดประชุมทางวิชาการหลายครั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้นักวิชาการไทยและนักวิชาการลาวที่สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณ-

กรรมลาวได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความรู้กัน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดมิติของการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลาวล้านช้าง วรรณกรรมอีสาน และวรรณกรรมล้านนา ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรม 3 กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและวรรณกรรม ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทดำ-ไทขาว ที่อยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนามและทางภาคเหนือของประเทศไทยมีน้อยมาก ยังอยู่ในขั้นรวบรวมค้นฉบับเกือบไม่มีการปริวรรตจากที่บันทึกไว้ด้วยอักษรไทดำ-ไทขาวเป็นอักษรไทย นักวิชาการเวียดนามและลาวซึ่งเป็นคนไทดำ-ไทขาวโดยกำเนิดมีน้อย นักวิชาการไทยก็เพิ่งเริ่มสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมไทดำ-ไทขาวเมื่อไม่นานมานี้ มีการใช้หลักฐานที่เป็นตำนานและนิทานพื้นเมืองของชาติพันธุ์ต่างๆ ประกอบกับหลักฐานอื่นๆ ในการวิเคราะห์ตีความเรื่องการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของคนไทดำ-ไทขาว เป็นตัวอย่างการใช้หลักฐานประเภทตำนานและนิทานที่สามารถสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ของคนไทดำ-ไทขาว ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานของชนชาติจ้วง แฝงอยู่ในงานเขียนที่ให้ภาพรวมเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของจ้วง นอกจากนี้ก็มีข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของจ้วงซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ เพลงเกี่ยวกับการผลิต เพลงแห่งจารีตประเพณี เพลงรักโต้ตอบระหว่างหนุ่มสาว และกลอนยาว งานศึกษาค้นคว้าเรื่องคติชนและวรรณกรรมส่วนใหญ่บันทึกไว้เป็นภาษาจ้วงหรือภาษาจีน ยังไม่มีการแปลเป็นภาษาไทย

จากการประเมินสถานภาพการศึกษาวิจัยคติชนและวรรณกรรมไทตามลักษณะของแนวทางและวิธีการที่ใช้ในการศึกษาสามารถแบ่งผลงานออกได้เป็น 4 ประเภท คือ งานรวบรวม งานปริวรรต งานวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา และงานวิจัยวรรณกรรมที่คนไทยรับรู้ร่วมกัน งานรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เช่น การบันทึกนิทาน เพลง ปริศนาคำทายจากความทรงจำของชาวบ้านไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมีความสำคัญเช่นเดียวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งอยู่ในรูปสมุดข่อย พับสา และใบลาน งานปริวรรตก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะมีนักวิชาการไทยส่วนน้อยที่สามารถอ่านเอกสารที่เขียนเป็นภาษาไทยได้ งานประเภทรวบรวมและปริวรรตวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมไทส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวรรณกรรมล้านนา(ไทยวน) และวรรณกรรมอีสาน(ลาว) กระแสความสนใจ "ท้องถิ่นนิยม" และหลักสูตรมหาบัณฑิตที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ในภาคเหนือและภาคอีสาน ทำให้เกิดวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเป็นจำนวนมาก(รวบรวมได้ประมาณ 100 เล่ม) วิทยานิพนธ์เหล่านี้มีแนวการศึกษา 4 แนวใหญ่ๆ คือ การวิเคราะห์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมระหว่างท้องถิ่น การศึกษาเชิงคติชนวิทยาและการศึกษาประเด็นทางสังคมบางประเด็นที่สะท้อนจากวรรณกรรม งานวิจัยประเภทนิทานและวรรณกรรมซึ่งคนไทยหลายกลุ่มรับรู้ร่วมกันเป็นเหตุให้มีการวิจัยที่ต้องออกเก็บข้อมูลภาคสนามในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบ วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยก็ขยายกว้างขึ้นจากการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นลักษณะทางวรรณกรรมไปสู่การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนไทกลุ่มต่างๆ การติดต่อสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในหมู่ชนชาติไท การศึกษาเปรียบเทียบตำนานทำกันในหลายประเด็น คือ ประเด็นทางวรรณกรรม ประเด็นทางประวัติศาสตร์ ประเด็นทางสังคม

และวัฒนธรรม ฯลฯ งานศึกษาวิจัยด้านคติชนและวรรณกรรมไทส่วนใหญ่ทำโดยนักวิชาการไทย

แนวทางและทิศทางการศึกษาคติชนและวรรณกรรมไทควรมีลักษณะต่างกันตามระดับความจำเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม งานประเภทรวบรวมข้อมูลมีความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ไม่มีตัวอักษรใช้เขียนภาษา แต่ยังมีคนเผ่าคนแก่ที่สามารถเล่าเรื่องต่างๆ ได้ จึงต้องรีบบันทึกเก็บไว้ ส่วนกลุ่มชนที่มีอักษรใช้เขียนภาษาและบันทึกนิทานเรื่องเล่าไว้เป็นลายลักษณ์อักษรควรจะมีการปรับรื้อจากภาษาไทเป็นภาษาไทย เพื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษาวิจัยและเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมไท งานศึกษาวิจัยคติชนและวรรณกรรมไทที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงวรรณคดี ยังขาดการศึกษาในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ เข้าไปด้วย เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในมุมมองต่างๆ อาทิ เปรียบเทียบอนุภาค(motifs) เช่น อนุภาคน้ำเต้า อนุภาคนาค ฯลฯ เปรียบเทียบสำนวน(versions)ต่างๆ ของคติชนหรือวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน เปรียบเทียบข้อมูลทางคติชนหรือวรรณกรรมกับข้อมูลจากสหสาขาวิชา โดยการตั้งเป็นประเด็นปัญหาและวิจัยเป็นเรื่องๆ ไปตามมุมมองของนักวิชาการต่างสาขาวิชากัน ชุดโครงการวิจัยคติชนหรือวรรณกรรมชนชาติไทเป็นสิ่งที่ควรทำในอนาคต เพราะสามารถมีโครงการวิจัยในเครือข่ายได้เป็นจำนวนมาก

3.3 ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ ดร.นฤมล ทิพย์ระนันท์

ในการประเมินสถานภาพไทศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม ผู้วิจัยไม่ได้รวมงานเขียนเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ (เช่น พิธีทำบุญ ทอดกฐิน สวดมหาชาติ ฯลฯ ความเชื่อพระศรีอริย์ กบฏผู้มีบุญ มีบุญ พระโพธิสัตว์) และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับราชสำนัก การจำแนกเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ได้อิงแบบอย่างการจัดหมวดหมู่ในบรรณานุกรมของชิเกฮารุ ทานาเบ้ (Tanabe 1991) ชิเกฮารุ ทานาเบ้ นักมานุษยวิทยาแห่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติด้านชาติพันธุ์วิทยา เมืองโอซากา ประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อทางศาสนาในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ในบรรณานุกรมทานาเบ้ได้รวบรวมรายชื่อเอกสารไว้ประมาณ 2,700 รายการ และได้กล่าวถึงงานเขียนที่มีเนื้อหาจำเพาะเจาะจงเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท 21 กลุ่ม ได้แก่ ไทอาหม ไทคำยง ไทพ่าเก้ ไทยอ้ายคน ไทคำตี้ ไทเหนือ(ไทเมา ไทปายี ไทใต้คง) ไทใหญ่(ชาน ไทหลวง เจียว) ไทชิน ไทลื้อ ไทยวน(ไทล้านนา) ไทย(สยาม) ไทยปักขใต้ ลาว ไทยอีสาน พวน ไทแดง ไทขาว ไทดำ ผู้ไท ญ้อ จ้วง เพื่อความสะดวกในการประเมินสถานภาพ ผู้วิจัยได้จำแนกเอกสารทั้งหมดที่แสวงหามาได้ออกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาของเอกสาร และคัดเลือกเฉพาะเอกสารงานเขียนที่เหมาะสมและมีเอกสารมากเพียงพอที่จะใช้ประเมินสถานภาพของการศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทกลุ่มต่างๆ เท่านั้น ต่อจากนั้นได้แบ่งเอกสารงานเขียนออกเป็น 12 ประเภท หรือ 12 หัวข้อ และประเมิน

สถานภาพของการศึกษาวิจัยในแต่ละหัวข้อตามลำดับดังนี้ ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ไป (การบรรยายลักษณะสังคมและวัฒนธรรมกว้างๆ) พิธีกรรมที่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ลัทธิ ถิ่นที่ต่างๆ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ พิธีกรรมที่กำหนดวาระสำคัญในช่วงชีวิต ไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถา ความเชื่อด้านแพทย์ และการรักษาโรคแผนโบราณ ความเชื่อเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยการสร้างและจัดวางผังบ้าน และหมู่บ้าน การสักและนัยทางสังคมของการสัก โหราศาสตร์การทำนายทายทักและความเชื่อเรื่องโชคลางฤกษ์ยามวันเวลามงคล ข้อห้ามต่างๆ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสัตว์ในตำนาน

แนวทางการศึกษาวิจัยที่พบจากการประมวลและวิเคราะห์ตีความเอกสารงานเขียนที่ใช้เป็นข้อมูลแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1 ผลงานศึกษาค้นคว้าที่ให้ข้อมูลและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่ได้นำกรอบความคิดและหรือทฤษฎีใดมาใช้ประกอบการบรรยาย ข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาในแนวนี้ออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ข้อมูลจากการปริวรรตหรือการถ่ายอักษรจากภาษาไทยเป็นภาษาไทย ข้อมูลด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่จำเพาะหรือหลากหลาย ข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา แนวทางที่ 2 ผลงานศึกษาวิจัยที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากมุมมองต่างๆ อาทิ จากมุมมองหน้าที่นิยม โครงสร้าง-หน้าที่นิยม ตีความหมายเชิงสัญลักษณ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชน และมุมมองผสม แนวทางที่ 3 ผลงานศึกษาวิจัยที่มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทหลายกลุ่ม ทั้งการเปรียบเทียบแบบกว้าง และเปรียบเทียบในแนวชาติพันธุ์วิทยาแบบเจาะลึกเพื่อหาลักษณะร่วมบางประการของชนชาติไท

ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มต่างก็มีมุมมองและแสวงหาคำตอบต่างกัน กลุ่มที่ 1 นักสำรวจชาวตะวันตกในสมัยจักรวรรดินิยม เช่น หมอสอนศาสนา นักผจญภัย พ่อค้า นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบริษัทเอกชน ได้เดินทางมายังภูมิภาคที่มีคนไทอาศัยอยู่และบันทึกความเป็นอยู่รวมทั้งให้รายละเอียดต่างๆ ของสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างค่อนข้างดูหมิ่นดูแคลนว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความล้าหลัง ส่อให้เห็นอคติทางชาติพันธุ์ เป้าหมายการสำรวจของกลุ่มนี้มีไว้เพื่อวิชาการ แต่เพื่อประโยชน์ด้านการเมืองการปกครอง การทหาร การค้าและเศรษฐกิจ ฯลฯ กลุ่มที่ 2 ในช่วงหลังจักรวรรดินิยมได้มีนักวิชาการตะวันตกเข้ามาวิจัยเรื่องสังคมวัฒนธรรมโดยใช้วิธีการที่มีกรอบความคิดและขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่เป็นระบบและชัดเจน ตามด้วยนักวิชาการญี่ปุ่นและนักวิชาการไทยซึ่งเป็นลูกศิษย์ของปรมาจารย์ชาวตะวันตก กลุ่มที่ 3 นักวิชาการซึ่งเป็นคนไทย เช่น ไทอาหม ไทใหญ่ ไทดำ ฯลฯ ได้ศึกษาค้นคว้าและบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเพื่อความภาคภูมิใจและเพื่ออนุรักษ์สมบัติล้ำค่าของเผ่าหรือชนชาติของตน กลุ่มที่ 4 เมื่อประเทศเพื่อนบ้านของไทยซึ่งมีการปกครองแบบสังคมนิยมเริ่มเปิดประเทศ ทำให้นักวิชาการไทยและนักวิชาการชาวต่างชาติได้มีโอกาสดูท่องเที่ยวและเก็บข้อมูลภาคสนามในบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทตั้งถิ่นฐานอยู่ การมีโอกาสดูเยือนถิ่นไททำให้เกิดมุมมองหลากหลาย เป็นการขยายวงการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทให้กว้างขวาง ทำให้เกิดผลงานทั้งประเภทที่เป็นข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

เพื่อหาความเหมือนหรือคล้ายคลึงของความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทกลุ่มต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มไทวน(ไทยล้านนา) และลาว(ไทยอีสาน) ได้รับความสนใจและมีการศึกษาวิจัยมากที่สุด ทั้งการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ กรอบความคิดที่นิยมใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ตีความ คือ กรอบโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ที่เน้นบทบาทหน้าที่สำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ในการรักษาเสถียรภาพและความสัมพันธ์ในสังคม กรอบความคิดพลวัตวัฒนธรรมที่มองว่าความเชื่อและพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ของเป้าหมายและรูปแบบได้รับความนิยมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน ส่วนการศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ มักจะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเก่าและบันทึกข้อมูลพื้นฐานที่เก็บได้ระหว่างการสำรวจเยี่ยมเยียนคนไทในประเทศเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าผู้ศึกษาจะไม่ได้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีใดมาวิเคราะห์ข้อมูล แต่ข้อมูลเหล่านั้นก็เป็นประโยชน์มากในการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อแสวงหาลักษณะร่วมของความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท "วัฒนธรรมรวม" นี้แสดงให้เห็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของไทยโบราณ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่องแถน มีฟ้า ผีบรรพบุรุษ เลื้อเมือง ไจบ้านใจเมือง ขวัญ และพิธีกรรมในการเปลี่ยนช่วงชีวิต ฯลฯ

การศึกษาเปรียบเทียบแนวประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์แบบเจาะลึกน่าจะทำให้สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับลักษณะร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบเรื่องขวัญ ก็มีการวิเคราะห์เจาะลึกลงไปถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของขวัญ ความเชื่อที่เกี่ยวกับขวัญแต่ละประเภทและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ นอกจากการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแล้วก็ควรจะมีการขยายการศึกษาเปรียบเทียบในลักษณะเดียวกันไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเดียวกันกับคนไท ตัวอย่างเช่น การสัก ซึ่งไม่ได้นิยมเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไทเท่านั้น กลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ไทก็นิยมสักเช่นเดียวกัน และการตอบโต้วัฒนธรรมกระแสหลักของชุมชน ความเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นผลเนื่องมาจากอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระดับชาติ การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ที่จะสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท ผลกระทบที่เกิดจากการควบคุมการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นของรัฐบาลประเทศที่มีการปกครองแบบสังคมนิยม แต่ในขณะเดียวกันความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้านก็ยังคงได้รับการอนุรักษ์สืบทอดเนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายใน ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นย่อมต่างไปจากความเป็นไปในประเทศที่มีการปกครองแบบทุนนิยมซึ่งอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์

3.4 เมืองและชุมชน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์

การประเมินสถานภาพไทศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม คณะผู้วิจัยได้ผนวกการประเมินสถานภาพเรื่องเมืองและชุมชนเข้าไปด้วย

ทั้งนี้เพราะการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องศึกษาถึงสภาพแวดล้อมของแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรมนั้นๆ ก่อน มิเช่นนั้นการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมจะไม่สมบูรณ์ครบถ้วน แหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรมอาจเป็นเมือง ชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทก็ได้ จึงต้องศึกษาจากขอบเขตกว้างและค่อยๆ เจาะให้แคบเข้าตามลำดับดังนี้ เมืองและชุมชน(เมืองหรือชนบท)--สถาปัตยกรรม--ศิลปกรรม--หัตถกรรม ทั้ง 4 ส่วนนี้มีความเชื่อมโยงกัน และในเวลาเดียวกันก็เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการศึกษาวิจัยในสาขาดังกล่าวข้างต้น จากเอกสารที่ค้นหาได้จำนวน 543 รายการ(สาขาเมืองและชุมชน 150 รายการ สาขาสถาปัตยกรรม 212 รายการ สาขาศิลปกรรม 122 รายการ และสาขาหัตถกรรม 59 รายการ) พบว่าส่วนใหญ่เป็นเรื่องของไทยวน ไทจีน(ไทเขิน) ไทลื้อ(รวมไทยอง) ไทใหญ่ ผู้ไท ลาว ไทดำ พวน ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย ชนชาติจ้วงในประเทศจีน และไทอาหม ไทพ่าเก้ ไทคำตี้ ในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย

สาขาเมืองและชุมชน ได้แบ่งรายละเอียดของการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ เมือง การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์ของกลุ่มทางกายภาพที่มีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งการอยู่อาศัย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ชุมชนเมือง การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่มีกลไกของสังคมเกี่ยวเนื่องกับเมือง แต่มีการแบ่งย่อยเฉพาะตัว และมีความเป็นศูนย์กลางของกลุ่มย่อย ชุมชนชนบท การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในท้องถิ่นที่มีความสำคัญน้อยกว่าชุมชนเมืองในแง่ของความเป็นศูนย์กลาง เป็นชุมชนรอบนอกของชุมชนเมือง เนื้อหาหลักของการศึกษาแบ่งออกเป็น 8 ประเด็น คือ ประวัติการสร้างและการตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับเมืองและชุมชน ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบ อิทธิพลของความเชื่อต่อลักษณะทางกายภาพ พัฒนาการของเมืองและชุมชน โลกทัศน์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ วัฒนธรรมท้องถิ่นกับเมืองและชุมชน การอนุรักษ์เมืองและชุมชน ในสาขาเมืองและชุมชน มีการศึกษาเรื่องราวของกลุ่มไทยวน และไทจีน หรือไทล้านนามากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มไท-ลาว ไทลื้อ-ไทยอง ไทใหญ่-และไทอาหม ส่วนจ้วง ไทพ่าเก้ ไทคำตี้ มีการศึกษาวิจัยน้อยมาก และไม่มีการศึกษาเลยสำหรับกลุ่มไทอื่นๆ การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิธีการศึกษาเป็นการเน้นกรณีตัวอย่างของชุมชนและเมืองเป็นหลัก และวิเคราะห์จากกรณีศึกษานั้นๆ ประเด็นคำถามหลัก คือ เมืองและชุมชนนั้นๆ จะคงอยู่ต่อไปได้หรือไม่อย่างไร ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงมักจะลงลึกถึงการอนุรักษ์และการคงอยู่ของเมืองและชุมชน การนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับเมืองและชุมชนเมืองส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของบทความ มีการวิเคราะห์ตีความและสรุปผลอย่างลุ่มลึกพอสมควร นักวิชาการที่สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเมืองและชุมชนมีทั้งนักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมและเมือง นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และนักมานุษยวิทยา ซึ่งต่างก็ใช้กรอบความคิดทฤษฎีและมุมมองต่างๆ ตามศาสตร์หรือสาขาของตน อาทิ ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐาน กรอบความคิดและทฤษฎีเชิงภูมิศาสตร์ชุมชน ความเชื่อมโยงและให้อิทธิพลระหว่างวัฒนธรรมชุมชนหลักและวัฒนธรรมย่อยข้างเคียง ฯลฯ เมื่อใช้กรอบความคิดของการศึกษาวิจัยของนักวิชาการที่แตกต่างกันเป็นหลัก สามารถแบ่งนักวิชาการออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการที่ใช้กรอบความคิดในเชิงประวัติศาสตร์และ

วัฒนธรรมท้องถิ่นมักจะเป็นนักวิชาการไทยและไท ถ้าเป็นนักวิชาการสายตรงในสาขาสถาปัตยกรรมและชุมชนซึ่งมีทั้งนักวิชาการไทย จีน และยุโรป จะเน้นกรอบความคิดทางด้านกายภาพของชุมชนที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชน ส่วนนักวิชาการญี่ปุ่น แคนาดา และนักวิชาการยุโรปบางคนจะเน้นกรอบความคิดเชิงพัฒนาและอนุรักษ์

จุดอ่อนของการศึกษาวิจัยในสาขาเมืองและชุมชน คือ ประเด็นของการศึกษาไม่ครบถ้วนตามศาสตร์ของสาขาวิชา ไม่มีการตั้งคำถามหรืออาจจะมีการตั้งคำถามแต่ไม่มีคำตอบ ขาดกรอบการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างไทในประเทศไทยกับไทนอกประเทศไทย ขาดการศึกษาเชิงพัฒนาและอนุรักษ์ ขาดการศึกษาเชื่อมโยงระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ถึงแม้ว่าการศึกษาวิจัยในสาขาเมืองและชุมชนในภาพรวมจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา แต่ความจำกัดในการศึกษาก็ยังมีอยู่ คือ นักวิชาการไทยที่สนใจศึกษาวิจัยเรื่องเมืองและชุมชนมักจะไม่ใช่นักวิชาการในสาขาวิชาโดยตรง ถึงแม้วิชาการด้านเมืองและชุมชนจะเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยความรู้ในลักษณะสหวิทยาการก็ตาม แต่ควรเป็นสหวิทยาการในลักษณะที่นักวิชาการสายตรงเป็นแกนนำในการศึกษาวิจัยโดยประสานงานและร่วมมือกับนักวิชาการในสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ปรากฏการณ์ที่เกิดในประเทศไทย คือ มีนักวิชาการไทยสายตรงศึกษาวิจัยเรื่องเมืองและชุมชนน้อย เมื่อจะศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จึงต้องอาศัยผลงานของนักวิชาการด้านอื่นๆ เป็นหลัก ทำให้ประเด็นในการศึกษาไม่ครบถ้วน ครอบคลุม และลึกซึ้งอย่างที่ควรจะเป็น

แนวทางการศึกษาวิจัยในอนาคต คือ สรุปรวข้อมูลเกี่ยวกับเมืองและชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเพิ่มเติมทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ศึกษาวิจัยในแนววิเคราะห์และเปรียบเทียบ ศึกษาวิจัยเชิงอนุรักษ์และพัฒนา และเป็นการศึกษาวิจัยแบบสหวิทยาการ ในชุดโครงการซึ่งมีนักวิชาการในสาขาเมืองและชุมชนทำงานร่วมกับนักวิชาการในสาขาวิชาอื่นๆ อาทิ นักประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศิลปกรรม หัตถกรรม คติชนวิทยา และสถาปัตยกรรม ฯลฯ วิธีการนี้จะทำให้ศึกษาวิจัยได้ครบถ้วนสมบูรณ์ สามารถวิเคราะห์ตีความตอบคำถามได้ชัดเจน รวมถึงการคาดการณ์ในอนาคต

สาขาสถาปัตยกรรม งานศึกษาวิจัยเรื่องสถาปัตยกรรมไทหรืออาคารแบบไทที่ปรากฏในเอกสารซึ่งใช้เป็นข้อมูลในการประเมินสถานภาพแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ วัง (ที่พำนักของเจ้านายรวมทั้งสิ่งก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของวัง) วัด (ที่พำนักของสงฆ์และประกอบศาสนกิจ พิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาและประเพณี) บ้าน (ที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของบ้าน เช่น ศาลารั่ว ประตู ฯลฯ) อาคารเบ็ดเตล็ด (อาคารประเภทอื่น เช่น ร้านค้า ยุ้งฉาง เถงนา ศาลประเภทต่างๆ ฯลฯ) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไท 4 กลุ่มดังกล่าวข้างต้น มีเนื้อหาสาระสำคัญครอบคลุม 5 ด้าน คือ ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม หรือการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เน้นการกำหนดแบ่งอย่างงานสถาปัตยกรรมตามสมัยที่สร้างงานสถาปัตยกรรมนั้น ปรัชญา ความเชื่อ คตินิยม เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาที่มาของความคิดในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม รูปแบบงานสถาปัตย-

กรรม เป็นการศึกษาการออกแบบงานสถาปัตยกรรมซึ่งครอบคลุมเรื่องการวางแผน การ
จัดประโยชน์ใช้สอย ปฏิภูมิและรูปองค์ประกอบ โครงสร้าง วัสดุ วิธีการก่อสร้าง การ
ประดับตกแต่ง ฯลฯ การอนุรักษ์ เป็นการศึกษารายละเอียดของเนื้อหาด้านต่างๆ
ของงานสถาปัตยกรรมเพื่อประเมินคุณค่าและกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ การประยุกต์
รูปแบบ เป็นการศึกษารูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการนำ
ไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ หรือการศึกษารูปแบบงาน
สถาปัตยกรรมที่แปรเปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิม เอกสารที่สืบค้นได้มีทั้งสิ้น 212 รายการ
ซึ่งมากกว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเมืองและชุมชน แนวทางการศึกษาที่สำคัญมี 4
แนวทาง คือ แนวที่ 1 การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาวิจัยให้ความสนใจกับ
อาคารที่สร้างขึ้นมานานมาแล้ว แต่ปัจจุบันอาจยังอยู่ในลักษณะสมบูรณ์หรือเหลือเพียงซาก
เช่น อาคารประเภทเจดีย์ที่มักก่อสร้างด้วยอิฐ ศิลาแลง หรือหิน การศึกษาจึงเน้นเรื่อง
ของอายุ รูปแบบ เพื่อการจัดกลุ่มแบบอย่างหรือช่วงสมัย งานศึกษาแนวนี้ต้องใช้หลักฐาน
ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีประกอบการวิเคราะห์ แนวที่ 2 การศึกษาแบบ
เจาะลึกเฉพาะกรณี เนื้อหาของการศึกษาวิจัยครอบคลุมเรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
เป็นหลัก มีรายละเอียดด้านประวัติการสร้าง การจัดผัง ปฏิภูมิและรูปทรง วัสดุและวิธี-
การก่อสร้าง รวมทั้งประดับตกแต่ง รายละเอียดเหล่านี้มีความสำคัญต่อการประเมิน
คุณค่าด้านสุนทรียภาพ การศึกษาในแนวนี้ให้ความสำคัญในการสำรวจข้อมูลภาคสนาม
บันทึกรายละเอียดของอาคารประกอบภาพถ่ายหรือภาพถ่ายเส้น และมีการสังกัดอาคาร
เพื่อจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรมด้วย แนวที่ 3 การศึกษาเชิงเปรียบเทียบใช้วิธีอิง
รูปแบบงานสถาปัตยกรรม 2 แบบอย่าง เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่าง
วิธีการศึกษาในแนวนี้ช่วยให้สามารถแยกแยะและค้นหาลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรม
ตามแบบอย่างหรือสกุลช่างได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เห็นลักษณะที่สืบทอดต่อกัน
มาจากต้นแบบและพัฒนาการที่ทำให้รูปแบบแปรเปลี่ยนไป แนวที่ 4 การศึกษาแนว
บริบทนิยม นักวิชาการที่ศึกษาวิจัยในแนวนี้มีความคิดว่างานสถาปัตยกรรมเป็นองค์
ประกอบหนึ่งของสภาพแวดล้อม ไม่สามารถแยกงานสถาปัตยกรรมออกจากสภาพแวดล้อม
ของกายภาพ เช่น ลานน้ำ ป่า เขา ฯลฯ รวมทั้งบริบททางสังคมและวิถีชีวิตได้ สภาพ
แวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดหรือหล่อรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม การศึกษา
มุ่งให้เห็นภาพรวมมากกว่าการเจาะลึก การกำหนดกรอบความคิดจึงไม่ได้อยู่ที่ตัว
อาคาร มุ่งเน้นเรื่องความสัมพันธ์กลมกลืนระหว่างวิถีชีวิตผู้คน ธรรมชาติแวดล้อม
และสถาปัตยกรรม การศึกษาตามแนวบริบทนิยมนี้มีการพัฒนาจนเป็นแนวทางที่เด่นชัดขึ้น
ในช่วงหลัง

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์โดยคนไทยกลุ่มต่างๆ
มีระดับความลุ่มลึกต่างกัน เอกสารที่เป็นผลงานเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยวน และ
ไทซิ่น มีจำนวนมากที่สุด การศึกษาส่วนใหญ่จำกัดความสำคัญอยู่ที่สถาปัตยกรรมวัดและ
บ้านเรือน การศึกษาด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเจดีย์ในดินแดนล้านนาคำเนิน
มาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน ประเด็นเนื้อหาที่มีการศึกษากันมากคือ รูปแบบ
ทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะรูปแบบของบ้านเรือน ส่วนรูปแบบงานสถาปัตยกรรมวัด
การศึกษาค้นคว้าจำกัดอยู่ในอาคารบางประเภท เช่น อาคารประเภทวิหารของวัดไทยวน

ไทใหญ่ ไทลื้อ และไทจีนในล้านนา และอาคารประเภทลัทธิหรือโบสถ์ของวัดไทลาวในภาคอีสาน ฯลฯ ผลงานการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารเบ็ดเตล็ดและวังแทบไม่มีเลย การศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับปรัชญา คตินิยม และความเชื่อมีอยู่ไม่มากนัก และจำกัดอยู่เฉพาะคนไทบางกลุ่ม เช่น ไทยวน และไทจีนในล้านนา ไทลาวในอีสาน ส่วนการศึกษาในประเด็นการอนุรักษ์ การประยุกต์ และการพัฒนารูปแบบงานสถาปัตยกรรมยังอยู่ในระยะเริ่มต้น การศึกษาในประเด็นสุดท้ายนี้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน เพราะรูปแบบงานที่พัฒนาขึ้นภายหลังนั้นล้มเหลวไม่ได้เกิดจากภูมิปัญญาของสกุลช่างไทท้องถิ่น หากแต่เกิดจากอิทธิพลของส่วนกลางทำให้เอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมที่เคยมีอยู่เลือนลางไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต คือ ศึกษาสถาปัตยกรรมวัดในภาพรวมให้ครอบคลุมอาคารทุกประเภทที่เป็นองค์ประกอบของวัด มิใช่ศึกษาเจาะลึกแต่ประเภทใดประเภทหนึ่ง เพราะองค์ประกอบเหล่านี้ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ศึกษาสถาปัตยกรรมหลัก 3 ประเภท คือ วัด บ้าน อาคารเบ็ดเตล็ด ของชุมชนชาติพันธุ์ไทแต่ละกลุ่มไปพร้อมๆ กัน เพราะเป็นส่วนประกอบของชุมชน ในการศึกษาวิจัยควรกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยใช้กลุ่มชาติพันธุ์แทนการกำหนดโดยพื้นที่ เช่น สถาปัตยกรรมแบบล้านนา แบบอีสาน แบบทักษิณ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะอาจมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมต่างกัน ถึงแม้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ตาม ควรใช้แนวทางการศึกษาหลายแนวร่วมกันเพื่อให้ได้ผลงานที่มีเนื้อหาทั้งกว้างและลึก แต่การศึกษาวิจัยลักษณะนี้จะยากและซับซ้อนกว่าการศึกษาที่เน้นเฉพาะทาง โครงการวิจัยที่น่าจะดำเนินการได้เลย คือ โครงการสำรวจวัดอาคารที่มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมไท และโครงการศึกษาวิจัยสถาปัตยกรรมชนชาติไทข้ามพรมแดน ซึ่งเป็นการมุ่งศึกษาสถาปัตยกรรมของคนไทกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ไทลื้อในประเทศไทย ลาว เวียดนาม จีน และพม่า เป็นต้น

สาขาศิลปกรรม ในการประเมินสถานภาพได้แบ่งผลงานการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ จิตรกรรม งานเขียนภาพที่เป็น 2 มิติทุกประเภท เช่น ลายรดน้ำ ลายสัก ภาพเขียนบนฝาผนังอาคาร ฯลฯ ประติมากรรม งานฝีมือที่เป็น 3 มิติทุกประเภท เช่น รูปแกะสลักไม้ รูปแกะสลักหิน ลายปูนปั้น พระพุทธรูป ฯลฯ เนื้อหาหลักของการศึกษาวิจัยงานศิลปกรรมไทแบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน คือ ประวัติความเป็นมาของงานศิลปกรรม ปรัชญาความเชื่อคตินิยมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานศิลปกรรม รูปแบบงานศิลปกรรมซึ่งมีลักษณะเฉพาะ การประเมินคุณค่าและรายละเอียดของงานศิลปกรรมเพื่อการอนุรักษ์ และความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างงานศิลปกรรมกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพแวดล้อม ฯลฯ การศึกษาวิจัยศิลปกรรมของชนชาติไทดังกล่าวมาแล้วใช้แนวทางการศึกษา 4 แนวทาง คือ การศึกษาเชิงประวัติ การศึกษาแบบเฉพาะกรณี การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และการศึกษาแนวบริบทนิยม ผลงานที่ผ่านมาใช้แนวทางการศึกษาเชิงประวัติและแบบเฉพาะกรณีเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาเปรียบเทียบและบริบทนิยมมีผลงานอยู่เป็นจำนวนน้อยมาก

ในช่วงระยะเวลาราว 4 ทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาวิจัยงานศิลปกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทมีพัฒนาการด้านต่างๆ ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ผลการ

ศึกษามีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังเป็นเพียงผลงานที่เกี่ยวกับศิลปกรรมของกลุ่มไทยวน และไทจีนเท่านั้น ความลุ่มลึกของการศึกษางานจิตรกรรมและประติมากรรมก็มีมากขึ้นเช่นกัน

นักวิชาการไทยให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องลักษณะรูปแบบของงานจิตรกรรมและประติมากรรมเป็นหลัก เนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญาความเชื่อ การอนุรักษ์งานศิลปกรรม และเทคนิคการสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมมักจะเป็นประเด็นรองของการศึกษา

ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต คือ การศึกษาวิจัยงานศิลปกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทควมพยายามให้มีการศึกษาในแนวเดียวกันครบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและนอกประเทศไทย ปัจจุบันมีผลงานการศึกษาน้อยไม่มากนัก การจับประเด็นมาวิจัยอย่างลุ่มลึกจึงทำได้ยาก เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนที่ขาดตกบกพร่องเพื่อให้เห็นภาพของศิลปกรรมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น การศึกษาแบบสหวิทยาการมีความจำเป็นและน่าได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษ เนื่องจากการศึกษาวิจัยงานศิลปกรรมต้องเผชิญกับหลักฐานข้อมูลหลายประเภท ความรู้เพียงแขนงเดียวอาจไม่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ตีความ การศึกษาวิจัยที่ผ่านมาบางครั้งเกิดความสับสนเพราะใช้พื้นที่เป็นเกณฑ์ในการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาจอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และบางกลุ่มก็อาจไม่ใช่คนไท หากไม่แยกให้ชัดเจนว่าศิลปกรรมใดเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์จะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนและสรุปผลผิดได้

สาขาหัตถกรรม ในการประเมินสถานภาพการศึกษาเรื่องหัตถกรรมไทผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารที่ใช้เป็นข้อมูลในการประเมินออกเป็น 5 หมวด คือ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องจักสาน เครื่องไม้ ผ้าและหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้า ผลงานการศึกษาค้นคว้าด้านหัตถกรรมมีน้อยมากสืบค้นเอกสารสิ่งพิมพ์ได้เพียง 59 รายการ 50 เปอร์เซ็นต์เป็นหนังสือ 20 เปอร์เซ็นต์เป็นวิทยานิพนธ์และรายงานผลการวิจัย ที่เป็นบทความตีพิมพ์ในวารสารมีน้อยมากซึ่งต่างกับผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมซึ่งผลงานส่วนมากตีพิมพ์ในวารสาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการเสนอรายงานการค้นคว้าต้องมีภาพประกอบเป็นจำนวนมาก

ประเภทของหัตถกรรมที่มีการศึกษาค้นคว้ากันมากที่สุด คือ ผ้าและหัตถกรรมที่เกี่ยวกับผ้า และมักจะเป็นเรื่องราวของผ้าที่เป็นงานฝีมือของคนไทในประเทศไทยมากกว่าของคนไทในประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนหัตถกรรมอีก 4 ประเภทมีการศึกษาค้นควำน้อยมากหรือเกือบไม่มีเลย เรื่องผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวได้รับความสนใจจากนักวิชาการมากที่สุด การศึกษาวิจัยจึงมีการพัฒนามากที่สุดไม่ว่าเป็นปริมาณของเอกสารการศึกษา การวิเคราะห์ตีความ เนื้อหาและความชัดเจนของการตอบประเด็นคำถามต่างๆ แนวความคิดที่ใช้ศึกษาค้นคว้ามีความหลากหลาย ที่นิยมใช้กันคือ แนวความคิดด้านกระบวนการผลิต ประวัติศาสตร์และโบราณคดี แบบแผนสิ่งทอ สุนทรียศาสตร์ ส่วนแนวความคิดด้านหัตถกรรมกับการพัฒนาแรงงาน และแนวความคิดในการเชื่อมโยงงานหัตถกรรมกับมิติทางวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดใหม่ที่เพิ่งเริ่มมีการศึกษาวิธีการศึกษาค้นคว้าเรื่องหัตถกรรมใหม่ 4 วิธีการ คือ รวบรวมข้อมูลที่ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม

ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ ศึกษาเฉพาะกรณีคือตั้งประเด็นคำถามหลักเพื่อวิเคราะห์ โดยเลือกแหล่งหัตถกรรมเพียงแหล่งเดียว ประเด็นคำถามหลักที่นักวิชาการพยายามหาคำตอบ คือ ลักษณะงานหัตถกรรมที่ต้องการศึกษาเป็นอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น แต่เนื่องจากหัตถกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิตประจำวันของคนในสังคมเป็นอย่างมาก จึงยังมีคำถามที่ต้องการคำตอบเพิ่มเติม เช่น หัตถกรรมแต่ละประเภทมีแนวโน้มจะคงอยู่หรือไม่ ควรคงอยู่ในลักษณะใด หากแปรเปลี่ยนจะเป็นรูปแบบใด ฯลฯ นักวิชาการไทยและนักวิชาการตะวันตกมีความสนใจเนื้อหาและมีวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยตามแนวคิดที่ต่างกัน นักวิชาการไทยเน้นแนวคิดทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิต ส่วนนักวิชาการตะวันตกเน้นแนวคิดทางศิลปะ สังคม และวัฒนธรรมที่ผ่านมา นักวิชาการศึกษาวิจัยแต่เรื่องที่เกี่ยวกับผ้าและเน้นเรื่องผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว น่าจะศึกษาวิจัยหัตถกรรมประเภทอื่น คือ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องจักสาน และเครื่องมือ ด้วย เพื่อให้เห็นภาพรวมของหัตถกรรมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น และพยายามให้ครอบคลุมหัตถกรรมของคนไทยกลุ่มต่างๆ แนวทางการศึกษาวิจัยที่แหล่งทุนควรให้การสนับสนุนตามลำดับความจำเป็นเร่งด่วนน่าจะเป็นการอนุรักษ์คุณค่าของงานหัตถกรรมท้องถิ่น และการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ตามลำดับ หัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันเป็นสื่อกลางที่ทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของกลุ่มชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งบ่งบอกความเจริญและอารยธรรมที่สืบเนื่องมายาวนานแต่อดีต ในการศึกษาวิจัยควรพิจารณาแหล่งที่ตั้งของหัตถกรรมนั้นตามลำดับความสำคัญก่อนหลังด้วย เพื่อความสมบูรณ์ของการวิเคราะห์และตอบคำถามที่เป็นประเด็นปัญหา นักวิชาการในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกันควรศึกษาวิจัยไปพร้อมๆ กัน

3.5 ระบบการเมืองการปกครอง

ผู้รับผิดชอบโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช

ในการประเมินสถานภาพไทยศึกษาเรื่องระบบการเมืองการปกครอง ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามและพยายามตอบคำถามต่อไปนี้ มีผลงานการศึกษาวิจัยอะไรบ้าง กรอบความคิดและวิธีการศึกษาของนักวิชาการที่แสดงให้เห็นในผลงานเป็นอย่างไร มีการรวบรวมเป็นเครือข่ายของนักวิชาการที่สนใจเรื่องระบบการเมืองการปกครองของชนชาติไทหรือไม่อย่างไร ระบบการเมืองการปกครองของคนไทยกลุ่มต่างๆ มีลักษณะร่วมและหรือต่างกันหรือไม่อย่างไร มีข้อมูลใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ระบบการเมืองการปกครองของคนไทยแต่ยังขาดการศึกษาค้นคว้าวิจัย เอกสารที่ใช้ในการประเมินสถานภาพได้คัดเลือกกลั่นกรองมา 78 รายการจากเอกสารที่สืบค้นได้ทั้งหมด นอกจากใช้เอกสารที่เขียนเป็นภาษาไทยและอังกฤษ ยังได้ใช้เอกสารที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสและจีนด้วย เอกสาร 78 รายการนี้ได้ถูกจำแนกและจัดเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาว่าด้วยระบบการเมืองการปกครองของ ไทยอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ลาว และไทดำ-ไทขาว ต่อจากนั้นก็คัดเลือกผลงานที่มีเนื้อหาโดยตรงมาวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ความสอดคล้องและความเที่ยงตรงต่อการตอบประเด็นปัญหาหลักเชิงเนื้อหา ความหนักแน่นน่าเชื่อถือของกรอบความคิดและวิธีการศึกษา ความลุ่มลึกในการวิเคราะห์ตีความข้อมูลและสาระสำคัญของข้อค้นพบ ด้วยวิธีการนี้สามารถเลือกผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครองของคนไทได้ 40 รายการ เมื่อวิเคราะห์ผลงาน

แต่ละชั้นเสร็จแล้วจึงเปรียบเทียบกรอบความคิด แนวทาง และวิธีการศึกษานักวิชาการต่างประเทศ นักวิชาการไทย และนักวิชาการไท ขั้นตอนสุดท้ายคือการประเมินกระบวนการทัศน์โดยรวม สังเคราะห์ และพยายามสืบสร้าง(reconstruct) ระบบการเมืองการปกครองไท

จากการประมวลองค์ความรู้ ทำให้ทราบว่าผลงานเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของกลุ่มไทอาหมและไทลื้อมีความครอบคลุม สุ่มลึก และสมบูรณ์มากกว่ากลุ่มอื่นๆ เมื่อประเมินโดยใช้เกณฑ์ทุกด้านแล้วมีผลงานการศึกษาวิจัยที่อยู่ในระดับดีมาก 6 ชิ้น เป็นผลงานของนักวิชาการชาวต่างประเทศและของนักวิชาการไทยกลุ่มละ 3 ชิ้น ในการศึกษา นักวิชาการตะวันตก นักวิชาการไทย และนักวิชาการไท ใช้กรอบแนวคิดและวิธีการต่างกันออกไป นักวิชาการชาวตะวันตกเป็นกลุ่มบุกเบิก เริ่มศึกษาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงมีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่อง ภูมิศาสตร์ ทรัพยากร กลุ่มอำนาจ ชนชาติพันธุ์ต่างๆ และปัญหาการเมืองภายใน ใช้วิธีการสำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ต้องการศึกษา นักวิชาการไทยมีแรงจูงใจในเรื่องความเป็นพี่น้องร่วมเชื้อสายไทและในเชิงวิชาการ นักค้นคว้ารุ่นเก๋านิยมเยียนถิ่นไทและจดบันทึกการเดินทาง ส่วนนักวิชาการรุ่นใหม่มีความสนใจเป็นสองแนว คือ แนวที่ 1 ศึกษาการเมืองการปกครองของไทยแต่ละกลุ่มเพื่อเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน แนวที่ 2 มุ่งวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของระบบการเมืองการปกครองของรัฐไทกับของรัฐอื่นๆ ส่วนนักวิชาการไทเพิ่งเริ่มต้นตัวศึกษาค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเพื่อความภูมิใจ เน้นการเก็บข้อมูลโดยการรวบรวมเอกสารที่เขียนเป็นภาษาพื้นเมือง จึงทำให้เกิดแหล่งข้อมูลที่สำคัญเพื่อการศึกษาวิจัยที่ลุ่มลึก จะศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีใดก็ตาม นักวิชาการทั้ง 3 กลุ่มก็สามารถช่วยให้ตอบคำถามหลักได้ว่าระบบการเมืองการปกครองไทมีลักษณะอย่างไร

การประมวล ประเมิน และวิเคราะห์เอกสารผลการศึกษาวิจัยทำให้ทราบถึงระบบการเมืองการปกครองของไทยอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ลาว และไทดำ-ไทขาว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความไม่สมดุลและความลักลั่นของเอกสารที่ใช้เป็นข้อมูล การเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของคนไท 5 กลุ่มจึงทำได้เพียงกำหนดกรอบกว้างๆ เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างการปกครองของแต่ละกลุ่มเท่านั้น ส่วนประเด็นที่เป็นรายละเอียดจะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณของข้อมูล

ไทอาหม ปกครองดินแดนอัสสัมอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-23 ได้สถาปนาอาณาจักรของตนขึ้น ปกครองด้วยระบอบกษัตริย์กึ่งระบอบขุนนาง มีระเบียบแบบแผนการจัดการปกครองที่ชัดเจนแน่นอน กับทั้งมีระบบควบคุมกำลังพลที่รัดกุม มีกฎระเบียบของสังคม สิทธิและอำนาจในการจัดการปกครองถูกจำกัดอยู่เฉพาะในบางกลุ่มตระกูล มีการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกลุ่มผู้ปกครอง 2 ฝ่าย คือ ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง และระหว่างมูลนายกับไพร่ เมื่อเทียบกับชนชาติไทอื่นๆ ข้อมูลเรื่องการเมืองการปกครองของไทยอาหมมีความชัดเจนค่อนข้างสูง เนื่องจากมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์

อักษรอาหมสืบทอดกันมาหลายยุคหลายสมัย รายละเอียดที่ยังขาดอยู่คือ เรื่องลัทธิหน้าที่ที่ชัดเจนและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในโครงสร้าง ในอาณาบริเวณอันเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชาวไทใหญ่ คือ ภาคเหนือของพม่าซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับดินแดนในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน มีหน่วยการปกครองอิสระในรูปของ "เมือง" อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละเมืองปกครองกันเองอย่างมีอิสระภายใต้โครงสร้างและแบบแผนการปกครองหลักเดียวกัน ส่วนข้อมูลที่เป็นรายละเอียดต่างๆ ยังขาดอยู่มาก การปกครองของชาวไทลื้อ ในสิบสองพันนา ก่อนหน้าที่จะถูกรัฐบาลจีนเข้ามาจัดรูปแบบการปกครองเป็นระบบการปกครองที่พัฒนาไปถึงระดับที่เป็นอาณาจักรสิบสองพันนาในอดีต เป็นสมาพันธรัฐขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกถึง 12 เมืองใหญ่ เมืองใหญ่นี้ยังมีเมืองเล็กอยู่ในการปกครองดูแลอีกทอดหนึ่ง ผู้นำของรัฐไทลื้อมีฐานะสูงส่งเป็นเจ้าของแผ่นดิน มีเจ้าอุปราชเป็นผู้ช่วย มีคณะเสนาบดี 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่มีหน้าที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับพระเจ้าแผ่นดินและฝ่ายที่ดูแลรับผิดชอบหัวเมืองต่างๆ มีเอกสารเกี่ยวกับการปกครองของลาว ก่อนสมัยอาณาจักรล้านช้างซึ่งตั้งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 14 น้อยมาก ตำนานขุนบรมมโหทธิพลด้านความคิดอย่างสูงต่อเอกสารประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญของลาว เป็นวรรณกรรมที่สร้างขึ้นอย่างมีจุดหมายทางการเมือง ตำนานขุนบรมให้ความรู้วาทะกรรมเป็นโอรสแห่งสวรรค์ มากด้วยบุญญาธิการ เกิดขึ้นมาเพื่อปกครองมนุษย์ จึงเป็นผู้มีสถานภาพสูงสุดในสังคม มีหน้าที่และบทบาทในการปกป้องคุ้มครองให้คุณให้โทษ อบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา ฯลฯ กษัตริย์มีขุนนางเป็นผู้ช่วยในการปกครองและอื่นๆ ส่วนไพร่บ้านไทเมืองเป็นผู้ปฏิบัติตามกษัตริย์และขุนนาง มีหน้าที่ผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคและบำรุงศาสนา เมื่อเกิดอาณาจักรล้านช้าง การปกครองจึงซับซ้อนขึ้นเพราะผู้นำของรัฐมีฐานะเป็นเจ้าฟ้า เจ้าฟ้ามียุพราชและขุนนางระดับสูงและระดับรองลดหลั่นกันลงมาช่วยรับผิดชอบดูแลด้านต่างๆ กลุ่มไทดำ-ไทขาว⁹ เคยอยู่ในอาณาจักรสิบสองจุไทซึ่งคาดว่าตั้งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ตามตำนานเมืองหม่วยในอาณาจักรสิบสองจุไท เจ้าเมืองแต่ละคนปกครองจุของตนเอง มีฐานะเท่าเทียมกัน มีบางระยะในประวัติศาสตร์ที่ชาวไทดำ-ไทขาวได้พัฒนารูปแบบการปกครองไปถึงระดับที่มีการรวมศูนย์เมืองทั้งหลายไว้ที่เมืองหลวงและมีผู้ปกครองระดับเจ้าฟ้า

ความรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของไทอาหม ไทลื้อ ไทใหญ่ ลาว และไทดำ-ไทขาว ซึ่งเป็นคนไทที่เคยมีอาณาจักรมาก่อน ทำให้สามารถสรุปผลและจัดองค์ความรู้ใหม่ได้ องค์ความรู้ที่สืบสร้างหรือจัดรูปใหม่ประกอบด้วยเรื่องรูปแบบการปกครองโครงสร้างระบบบริหาร ชั้นทางสังคม ระบบศักดินา และวิวัฒนาการของรัฐไทดังนี้

⁹ ในงานวิจัยเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของไท ผู้วิจัยได้รวมไทแดง ไทเมืองหวาด ไทเมืองเต็ก ไทฮ้อ ไว้ภายใต้กลุ่มไทดำ-ไทขาวด้วย ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นกลุ่มที่บรรพบุรุษเคยอยู่ในอาณาจักรสิบสองจุไท

รูปแบบการปกครอง ชนชาติไททั้ง 5 กลุ่มมีการปกครองแบบดั้งเดิม เป็น "บ้าน-เมือง" มาแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 ในลักษณะหลายบ้าน(หมู่บ้าน) รวมกันเป็นเมือง ต่อมากลุ่มไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ลาว ได้พัฒนาการปกครองแบบบ้าน-เมืองขึ้นเป็นอาณาจักรซึ่งปรากฏชัดเจนในคริสต์ศตวรรษที่ 9-13 แต่ละอาณาจักรมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองหลวง แต่กลุ่มไทดำ-ไทขาวพัฒนาการปกครองถึงระดับเมืองเท่านั้น

โครงสร้างระบบบริหาร รัฐไททุกรัฐ(ยกเว้นไทดำ-ไทขาว) มีผู้นำรัฐเรียกว่า เจ้าฟ้า(ไทอาหม ไทใหญ่) หรือเจ้าแผ่นดิน(ไทลื้อ) หรือพระยา(ลาว) และมีขุนนางตำแหน่งต่างๆ ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับดังนี้ กษัตริย์ ขุนนางที่เป็นเจ้า และข้าราชการที่เป็นสามัญชน มีการจัดระบบให้กลุ่มผู้ปกครองรัฐแต่ละระดับมีการควบคุมอำนาจกัน

ชั้นทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ชั้นใหญ่ คือ ผู้ปกครอง(มีตำแหน่งเป็นขุน ท้าว พระยา พญา เจ้า ฯลฯ) และผู้ถูกปกครองซึ่งเรียกว่า ไทเมือง(ไพร่ในการปกครองระดับเมือง) ในระดับอาณาจักรชนชั้นผู้ปกครองเป็นผู้ได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครองมีหน้าที่เป็นผู้ผลิต ในแต่ละกลุ่มจะมีอีกชนชั้นหนึ่งเรียกว่า ข้า(ข้า/สา) หรือซ้อย หรือปัว หรือปาว เป็นทาสรับใช้ พวกนี้มักจะเป็นชนเผ่าดั้งเดิมหลายหลากเผ่าพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร

ระบบศักดินาและการจัดการเรื่องที่ดิน มีระบบศักดินาแบบดั้งเดิมเป็นแนวทางในการจัดสรรทรัพยากรที่ดินและกำหนดสิทธิอำนาจหน้าที่ของคนในสังคม ผู้นำรัฐเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด มีการจัดสรรให้ข้าราชการได้รับศักดินาเพื่อทำประโยชน์ในที่ดินลดหลั่นกันไปตามตำแหน่งและมีการจัดสรรที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นของกลางเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเพื่อผู้ด้อยโอกาส ประชาชนต้องช่วยกันออกแรงผลิต มีนักวิชาการบางคนเรียกระบบนี้ว่า "ระบบคอมมิวนิสต์แบบศักดินา"

การก่อรูปของรัฐ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 6-7 เริ่มมีรัฐไทเกิดขึ้น แต่รูปแบบการปกครองยังไม่ชัดเจนเพราะขาดข้อมูล เป็นการเลื่อนสถานะจากผู้นำชุมชนระดับเมืองและขยายอำนาจจนเป็นอาณาจักร ต่อมารัฐเหล่านี้ได้เสื่อมสลายไปกลับเป็นเมืองตามเดิม และเกิดรัฐไทอื่นขึ้นแทนที่เป็นอาณาจักรชัดเจนในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ได้แก่ อาณาจักรอาหม(ไทอาหม) อาณาจักรเมอหลวง(ไทใหญ่) อาณาจักรสิบสองพันนา(ไทลื้อ) และอาณาจักรล้านช้าง(ลาว) และค่อยๆ ล่มสลายไปในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในยุคล่าอาณานิคม ส่วนอาณาจักรสิบสองจุไท(ไทดำ-ไทขาว) เป็นการรวมกลุ่มของเมืองหรือจวนจำนวน 12-16 แห่งเข้าด้วยกันในรูปของสหพันธรัฐ ไม่มีผู้นำเป็นกษัตริย์ และไม่มีเมืองใดที่ถูกยกขึ้นเป็นเมืองหลวง

โจทย์วิจัยใหม่เพื่อการค้นคว้าในอนาคตควรเป็นเรื่องระบบกฎหมายระบบการปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมที่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ไท ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและเมืองกับศูนย์กลางอำนาจการปกครอง กำหนดระยะเวลาที่แน่นอนในประวัติศาสตร์พัฒนาการของรัฐไท การบริหารจัดการที่ดินส่วนกลางเพื่อ